

SYMBOLICKÉ KNIHY: ÚVOD literárno-historický

Augsburské vierovyznanie

Vznik

Božie dielo obnovy a nápravy cirkvi, hlavným a skvelým nástrojom ktorého bol Dr. Martin Luther, sa veľmi rozšírilo medzi prostým ľudom, po mestách, medzi kňazstvom a kniežatami Nemecka. Služby Božie, bohoslužobné výkony, všeobecná výučba dietok sa už diali v duchu obnovennej cirkvi. Ba v niektorých krajinách sa už aj cirkevné zriadenie zmenilo a upravilo podľa reformačných zásad, a tým sa i formálne, ba právne dokončil rozchod s rímskou cirkvou. Čisté evanjelium bolo už víťazom v Nemecku, keď sa doň vracal cisár Karol V., ktorý sa celých deväť rokov zdržoval na bojiskách mimo svojej krajiny. Tento štátnik, ktorého si Boh vyvolil, aby riadil cesty Nemecka v jeho najvrcholnejšej dobe, svoju štátnickú prezieravosť a rozhl'ad dokázal tým, že ani trochu nepodceňoval rozkol, ktorý povstal v jeho ríši pre vieru. Neukázal sa však ako znalec otázok viery, svedomia a presvedčenia; neznal, aká duchovná sila sa zmocnila ľudí jeho krajiny za jeho neprítomnosti, a nepochopil, aká sila vyviera zo slova Božieho, keď si myslel, že veci možno dať do poriadku zvyčajnou cestou snemového rokovania.

Po uzavretí mieru s pápežom (Barcelona, 29. 6. 1529) a s francúzskym kráľom Františkom I. (Cambrai, 5. 8. 1529), ešte prv, ako ho pápež korunoval, zvolal dekrétom vydaným 21. januára 1530 v Bologni všeobecný ríšsky snem do Augsburgu, ktorý sa mal začať 8. apríla 1530. Snem mal prerokovať hlavne dve otázky: turecké nebezpečenstvo a situáciu v cirkvi. O druhej takto hovorí Pozvanie na snem: „. . . ďalej, aby sa uvažilo a rozhodlo — vzhľadom na bludy a rozpory, — o veciach svätej viery a kresťanského náboženstva, ako by sa rozpory čo najlepšie a najosožnejšie odstránili, protivy vyrovnali..., aby sme sa vzájomne láskavo a dobrotivo vypočuli, s porozumením uvažili všetky pripomienky, názory a mienky a zjednotili sa a vyrovnali v jedinej kresťanskej pravde, aby sa odstránilo všetko, čo sa na oboch stranách nesprávne vykladá a učí — aby sme všetci prijali a zachovali si jedno jediné a pravé náboženstvo a ako všetci žijeme a bojujeme pod jedným Kristom, aby sme všetci žili aj v jednom spoločenstve cirkvi a v jednote.“¹ V týchto slovách vidno nielen vladársku múdrosť, ale aj podstatnú zmenu zmýšľania v otázkach viery a cirkvi, a to v tom, že rozvaha a dobrá vôľa porozumieť si nadobudli prevahu nad násilensvom a surovou mocou. V Pozvaní cisár žiadal, aby stavy v nemeckom a latinskom spise predložili svoje poznámky, mienky a názory, týkajúce sa rozporov a bludov v cirkvi. V tejto požiadavke poznávame pramienok, z ktorého potom vytekol prúd úsilia o formulovanie vierovyznania zakončený jasným a jednoznačným Augsburským vierovyznaním.

Evanjelické stavy pochopili veľký význam chvíle, ktorú im Boh poslal. Saský kancelár Dr. Juraj Brück radil, aby „stanovisko, na ktorom naša strana stále pevne stojí a trvá, formulovali v spise, dôkladne ho Písmom svätým obránili a tak písomne predložili.“ Saský kurfirst Ján vyzýva wittenberských teológov, Luthera, Jonasa, Bugenhagena a Melanchthona, aby v krátkom spise spracovali články, „v ktorých by sa objasnili rozpory vo viere aj v ostatných zovňajších cirkevných obradoch a ceremóniách.“ Spomenutí teológovia koncom marca v Torgave odovzdali kurfirstovi obširny náčrt týchto článkov (Torgavské články). Pôvodný plán bol, že Sasko odovzdáva ako svoj názor v otázke vieroučných rozporov tieto Torgavské články, pravda, prepracované. Bolo by to bývalo úplne podľa slov Pozvania na snem. Z Torgavy šli wittenberskí teológovia spolu s

¹ J. T. Müller. Die symbolischen Bücher, úvod LIV str. Táto časť Pozvania sa doslova opakuje v Predmluve Augsburského vierovyznania, ktorú predmluvu zostavil saský kancelár Juraj Brück.

kurfirstom a s jeho sprievodom cez Koburg do Augsburgu. Luthera nechali na Koburgu, keďže ešte stále bol v platnosti Wormský edikt, ktorý vyriekol nad Lutherom ríšsku kliatbu.

Dosť dlho trvalo, kým sa snem v Augsburgu zišiel. Saský kurfirst Ján prišiel prvý už 2. mája. Vladár Filip Hessenský prišiel 12. mája, knieža Arnošt z Lüneburgu 14. mája a margróf Juraj Braniborský 24. mája. Z evanjelických teológov boli v Augsburgu prítomní: Melanchthon, Justus Jonas, dr. Urban Regius, dr. Štefan Agricola, Juraj Spalatin, Ján Agricola, Ondrej Osiander, Ján Brenz, Ján Rurer, Adam Candidus, Martin Moglin a iní. Spomedzi poradcov kniežat spomenieme oboch kancelárov saských, dr. Juraja Brücka a dr. Kristiána Baiera a braniborských, Voglera a Hellera.

Pôvodne podľa cisárovho Pozvania každý stav zamýšľal osobitne podať svoje pripomienky a prípadné vyznanie viery. Čoskoro však, najmä na naliehanie margrófa Juraja, prevládol názor, že bude lepšie a pre evanjelickú stránku výhodnejšie podať spoločné vyhlásenie alebo apológiu. Tým sa nastúpila zdĺhavá a obťažná cesta vzájomného dorozumievania sa. Bolo sa treba pýtať zakaždým na mienku každého zúčastneného, čo Melanchthon robil s nesmiernou trpezlivosťou. Zástupcovia oboch miest si zakaždým museli vyžiadať dobrozdanie domácich magistrátov. Základom boli články, ktoré priniesli Sasi. Od počiatku však bolo zrejmé, že Torgavské články, ktoré mali na zreteli len rozpory a bludy, nedostačia na túto úlohu. A tak Melanchthon, hlavný zostaviteľ Apológie,² Torgavské články vzal za základ druhej časti Vierovyznania (články XXII—XXVIII, articuli in quibus recensentur abusus mutati — články, v ktorých sa vykladajú zneužitia), kdežto základom pre články prvej časti (články I—XXI, articuli fidei praecipui — hlavné články viery), boli Švabašské a Marburské články, ktoré formulovali výsledok už predošlých snáh o spoločné vyznanie viery niektorých ríšskych stavov.³

Podkladom pre článok XX., o viere a dobrých skutkoch, bolo osobitné pojednanie wittenberských teológov o tejto téme, odovzdané kurfirstovi spolu s Torgavskými článkami. Melanchthon pri prepracovaní každého článku sa radil s teológmi zainteresovaných strán a písomne aj s Lutherom, ktorý počas celého snemovania bol na Koburgu, lebo tam bol na saskom území a predsa najbližšie.

Melanchthon sám jediný si v týchto dňoch iste v plnej miere uvedomoval nesmiernu dôležitosť a zodpovednosť za podujatie, ktorého bol spiritus rektorom. Vo svojej citlivej až úzkostlivej duši poznal a precitľoval, že ide o pravú a správnu vieru, o čisté učenie evanjelia, čo dobre poznala aj celá evanjelická strana, že však pritom ide aj o jednotu celej západnej cirkvi, na čo väčší dôraz kládol cisár a strana rímska. U Melanchtona sa toto dvojité spájalo a prelínalo v týchto historických chvíľach. Preto stále menil, opravoval, zlepšoval text vierovyznania, aby v ničom nezadal pravde evanjelia, ale pritom umožnil i rímskej stránke zjednotiť sa s nimi. V liste 22. mája píše Lutherovi: „In apologia quotidie multa mutamus“ („V apológii denne mnoho meníme“). Vo svojej z humanistického základu plynúcej úzkostlivosti ako aj v snahe po čím dokonalejšom výraze bol by i viac menil,⁴ keby mu v tom nebolí bránili poradcovi a . Vierovyznanie vypracovávali

² Pôvodný plán bol, že sa podá len Apológia. Obrana evanjelického učenia (Nezameniť s Apológiou Augsburského vierovyznania). Tieto spoločné kroky však ukázali, že tu pôjde o viac. A tak výsledkom rokovaní bolo Vierovyznanie Confessio.

³ Jadrom Švabašských článkov je Lutherovo osobné vyznanie pripojené k spisu „Vom Abendmahl Christi — O večeri Kristovej“ z r. 1528. V lete 1529 wittenberskí teológovia toto vyznanie prepracovali na vyznanie širšieho významu, pri ktorom sa zjednotili vo viere Sasko a Braniborsko. 16. októbra tohože roku v Schwabachu sa nimi Sasko, Braniborsko a Norimberg odlíšili od Hessenska, Ulmu a Štrasburgu. Za marburského kolokvia Luther tieto články prepracoval ako základňu zjednotenia s Zwinglim a Švajčiarmi, ktoré zjednotenie sa len v 15. článku neuskutočnilo.

⁴ V tomto menení textu pokračoval aj po predložení a zverejnení Vierovyznania a čo horšie, aj zmenil jej učenie (Variata 1540 — Zmenené vierovyznanie), ako aj učenie svojej dogmatiky,

súčasne v nemeckom a latinskom znení, a to tak, že niektoré články napísali najprv nemecky, iné zas najprv latinsky, takže ani jeden text nie je prekladom druhého, ale oba sú autentickým textom. Takto ich chápali aj pri odovzdaní na sneme.

Keď Vierovyznanie malo už hrubé obrisy, poslali ho Lutherovi na doplnenie a opravy. V liste 15. mája píše: „Prečítal som Apológiu Magistra Filipa: veľmi sa mi páči, nemôžem na nej ani zlepšiť ani zmeniť, ani sa na to nehodím, pretože ja neviem tak tíško a jemne kráčať. Pomôž, Kriste Pane, aby nám dala toľko ovocia a takého, akého sa úfame a aké prosíme. Amen." I keď Melanchthon bol hlavný zostaviteľ Augsburského vierovyznania, nemôžeme povedať, žeby Luther mal na ňom menší podiel. Spomenuli sme už súvis Švabašských článkov s jeho Veľkým vyznaním, jeho Marburské články a jeho účasť na vypracovaní Torgavských článkov. Spomenieme tu ešte niektoré momenty, ako tento hrdina reformácie, v Koburgu vzdialený, predsa svojím duchom a svojou vierou bezprostredne vplýval na utvorenie symbola. Melanchthon bol skoro v dennom styku písomnom s Lutherom, s ktorým sa takto radil o každom článku a o každej zmene. Avšak Luther ešte viac vykonal tým, že Melanchthonovi pri tejto zodpovednej práci dával zo svojej viery a duchovnej sily, aby sa v tvrdom boji a v prípadných osobných pochybnostiach nesklátil. Luther za Melanchthona a za ostatných v Augsburgu zúčastnených bojoval v Koburgu na modlitbách. Melanchthon ho listom písaným po príchode do Augsburgu výslovne prosil o modlitbu. „Celá vec je, ako dobre viete, v Božích rukách. Preto sa usilovne modlite, čo Vy nepochybne robíte."⁵ Melanchthon túto prosbu o modlitbu Lutherovi v listoch často opakuje. Lutherov žiak Vít Dietrich, prítomný v Koburgu, píše, že sa reformátor denne aj tri hodiny modlil za zdar evanjelickej veci v Augsburgu. S obdivom hovorí o nesmiernej sile Lutherovej modlitby a končí slovami: „Nepochybujem, že jeho modlitba mala nesmierny význam pre tieto pamätihodné udalosti na ríšskom sneme."⁶ Boží Bojovník, Luther, sa v týchto časoch cítil vo svojom živle tak ako pred desiatimi rokmi. 6. júla píše Cordátovi: „Nesmierne sa teším, že žijem v tejto hodine, keď Krista takí Jeho vyznávači verejne kážu v utešenom Vierovyznaní za takého súhlasu. Plnia sa slová: „O Tvojich svedectvách chcem hovoriť pred kráľmi," i oné: „Ver, sa nezhahaním." Pretože „ktokoľvek vyzná ma pred ľuďmi (to hovorí Ten, ktorý neklame), toho vyznám aj ja pred svojím Otcom, ktorý je v nebesiach." Na dokreslenie obrazu o Lutherovej duchovnej účasti na diele vierovyznania zacitujeme ešte z listu, ktorý písal Melanchthonovi z Koburgu 29. júna, teda tesne po odovzdaní a prečítaní Vierovyznania na sneme. Píše: „Prijal som vašu Apológiu a divím sa, čo chceš s otázkou, v čom a pokiaľ treba ustúpiť pápežom. U kniežat'a je to iná otázka, v čom ustúpiť, keď mu hrozí nebezpečenstvo. Podľa mňa sa v tejto Apológii príliš ustupovalo, ba viac ako bolo treba. Nevidím, v čom by som ešte mohol ustúpiť, len ak by si mi ukázal jasnejšie dôvody a doklady z Písma, ako som dosiaľ poznal. Zaoberám sa touto vecou dňom i nocou, rozmýšľam o nej, uvažujem, skúmam a prekutávam celé Písmo, a „radostná istota" o našom učení sa tým rozrastá vo mne viac a viac, som v ňom pevný, stále pevnejší, takže by som si teraz (ak by to bola Božia vôľa) už nič nedal vziať, nech by sa čokoľvek stalo." A pokračuje: „V poslednom svojom liste prisľúbil som ti útechu; kiež by to bol list, ktorý nezabíja ale oživuje. Čo ešte viac robiť? Trápiš sa nad tým, aký bude koniec a výsledok celej tejto veci, pretože ho nemôžeš dovidieť. Keďže ho teda nemôžeš dovidieť, tak ja s takou vecou nechcem mať nič dočinenia, tým menej chcem byť jej pôvodcom. Pán Boh ju však stavia na jednom paragrafe dogmatiky, ktorý ty nemáš ani vo svojej rétorike ani vo svojej filozofii; ten paragraf sa volá viera."⁷

všeobecne uznávaných a užívaných Loci communes, čím zadal príčinu k ťažkým a zdĺhavým sporom s kryptokalvinistami a Filipistami v luteránskej reformačnej vetve.

⁵ Melanchthons Werke, vyd. Koethe, 1. str. 223.

⁶ Chr. H. Schott v úvode k AV, Leipzig 1829, str. 31.

⁷ Luther, die Hauptschriften, vyd. H. Fnhr. v. Campenhausen, Berlín, str. 198-199.

Predloženie

Zostavením Vierovyznania teológovia skončili svoju úlohu. V ďalšom hlavná úloha spočívala na evanjelických svetských ľuďoch, na stavoch. Nezaostali v ničom za teológmi.

Cisár prišiel do Augsburgu večer 15. júna. Ešte v ten večer povolal si štyri kniežatá, saské, braniborské, lüneburské a hessenské, na tajnú audienciu, kde ich žiadal, aby zakázali svojím teológom kázať počas snemovania. Odpovedal mu najprv Filip Hessenský, brániac právo evanjelických kazateľov kázať. Po jeho slovách Juraj Braniborský pokľakol pred cisára, položil si jeho ruku na šiju a povedal, že by mu cisár skôr hlavu mohol sťať, ako by odstúpil od tohto učenia a od Božieho slova. Cisára úplne prekonala táto rozhodnosť a oddanosť pravde.

Nakoniec sa dohodli, že sa obom stranám zakáže kázať s výnimkou duchovných, ktorým povolanie dá sám cisár. Na druhý deň cisárov herald oznamoval po celom Augsburgu, že sa pod trestom smrti zakazuje kázať. Druhé, čo cisár v ten večer žiadal, bolo, aby sa druhého dňa evanjelické kniežatá zúčastnili na procesii Božieho tela. Aj túto požiadavku zamietli s takou rozhodnosťou, že pri rokovaní prítomný kráľ Ferdinand, cisárov brat, plakal.

Snem otvorili 20. júna slávnostnou omšou a ceremoniálom v radnici. Nasledujúceho dňa sa ríšske stavy na návrh evanjelikov dohodli, že sa bude najprv rokovať o otázke viery a náboženstva a len potom o Turkoch. Dňa 22. júna určil snem, že Vierovyznanie evanjelikov príde na program 24. júna. Cisár však nechcel, aby sa verejne čítalo. Deň pred určeným termínom sa zišli evanjelické stavy u saského kurfirsta, kde si vierovyznanie ešte raz prečítali, schválili a podpísali. Predmluvu v mene všetkých podpisujúcich napísal saský kancelár Brück. Keď teológovia chceli, že oni predstúpia s Vierovyznaním pred cisára, kurfirst namietol: „Boh chráň, aby ste ma vylúčili spomedzi seba; ja s vami chcem vyznať svojho Pána Krista.“ A Wolfgang Anhaltský povedal: „Vykonal som nejednu jazdu za svojich dobrých priateľov, môj Kristus Pán si zaslúži, aby som sa aj pre Neho niečoho odvážil.“⁸ Nakoniec sa zhodli na tom, že bude primeranejšie, keď pred ríšou budú zastupovať Vierovyznanie len ríšske stavy, ku ktorým sa však odvážili pripojiť mestá Reutlingy a Norimberg. V deň určený na vypočutie Vyznania pápežov legát Campegio predniesol dlhú latinskú reč o cirkevných rozporoch; v reči napomínal evanjelikov, aby sa poslušne prinavrátili do Ríma. Keďže sa potom preberali aj iné otázky, na určenú záležitosť evanjelikov neostávalo času. Cisár chcel celú vec vybaviť tým, že evanjelici jemu odovzdajú svoje Vierovyznanie na písme. Tomu sa však rozhodne vzopreli evanjelické stavy, neúnavne a snažne žiadajúc vo tri vrhy, aby svoje Vierovyznanie mohli verejne prečítať a tak ukázať a dokázať všetkým, že ich učenie je správne podľa slova Božieho a podľa učenia všeobecnej cirkvi. Nakoniec cisár zvolil a určil, aby sa tak stalo nasledujúceho dňa v biskupskom paláci, kde bol ubytovaný. Toto miesto úmyselne vybrali, pretože kaplica biskupského paláca, kde sa malo čítať, poskytovala miesta dvesto osobám, aby tak pri čítaní okrem stavov a ich poradcov nik viac nemohol byť prítomný.

Dňa 25. júna popoludní o tretej hodine sa začalo historické snemovanie. Keď mali začať čítať Vierovyznanie, evanjelické stavy povstali, avšak cisár im prikázal posadiť sa. Potom doprostred dvorany vstúpili obaja saskí kancelári, Brück a Baier, tento s nemeckým, onen s latinským exemplárom Vierovyznania v rukách. Cisár žiadal čítať latinský text. Saský kurfirst však privolať: „Stojíme na nemeckej zemi a pôde; preto dúfame, že Vaša Jasnosť dovoľí čítať po nemecky.“ Nato po Brückovom krátkom úvode kancelár Baier začal čítať nemecké znenie Vierovyznania. Dve hodiny ho čítal takým zvučným a silným hlasom, že nielen dnu prítomní, ale aj von a na dvore pod oknami stojaci počuli a rozumeli každé slovíčko. Keď skončil, Brück odovzdával oba exempláre cisárovmu sekretárovi, ale vzal ich cisár, latinský si ponechal a

⁸ K. Hase. Kirchengeschichte, III. str. 122.

nemecký dal ríšskemu kancelárovi, aby ho uložil v ríšskom úrade v Mohuči. Cisár potom žiadal evanjelické stavy, aby Vyznanie nevydávali tlačou, čo ony prisľúbili.⁹

Význam

Pravdivé slová Vierovyznania, ktorými evanjelici sami verejne vyslovili čo učia a veria, zapôsobili veľmi mocným dojmom na cisára a na prítomné katolícke stavy a vysoké duchovenstvo. Razom padol falošný, vylhaný obraz o evanjelickej viere, ktorý maľovali najmä mnísi. Sila pravdy a čistého evanjelia slávila v týchto chvíľach veľké víťazstvo. Väčšie a cennejšie, ako by boli dobyli zbrane, aj keby boli porazili cisára a všetkých protivníkov evanjelia. Cisár sám rozposlal Vierovyznanie mnohým kniežatám a lyonskej univerzite, aby počul ich mienku o ňom. Preložili ho do francúzskej a španielskej reči, Campegio ho dal preložiť do taliančiny a poslal pápežovi. Mnohí zarytí protivníci evanjelikov zmenili svoju mienku. Zdá sa, že aj kráľ Ferdinand odteraz sa správal k evanjelikom vo svojej krajine miernejšie a prijal ich dve vierovyznania: Pentapolitanu (1549) a Montanu (1559), zostavené podľa Augustány. Knieža Henrik Brunšvický povolal si Melanchthona k stolu a vyznal, že nemôže poprieť články o večeri Pánovej pod obojím, o manželstve kňazov a o rozdiely medzi pokrmami. Knieža Viliam Bavorský priateľsky sa prihovril saskému kurfirstovi a cestou domov povedal, že predtým mu o ich učení inak hovorili, ako počul teraz. Keď mu Eck, ktorému pripomenul sľub, že toto Vierovyznanie podvráti, odvetil, že Písmom by to nemohol urobiť, ale len cirkevnými Otcami, odvrátil sa od neho so slovami: „To je pekné; luteráni sedia v Písme a my, pápeženský, vedľa.“ Sol'nohradský arcibiskup Matúš Lang verejne vyznal, že súhlasí s článkami o omši, o rozdiely medzi pokrmami a o ľudských ustanoveniach; nemôže sa však zmieriť s tým, že sa na reformu cirkvi podobral prostý mních.

Z prečítania Vierovyznania mala teda osov i katolícka strana. No, najväčšie požehnanie predsa len zostalo evanjelickej cirkvi. „Pre ňu toto Vierovyznanie bolo práporom, okolo ktorého sa zhromažďovali jej verní údovia, pevným gruntom, na ktorom sa budovala, ochranným múrom, ktorý ju mohol chrániť nielen pred útokom nepriateľa, ale aj pred úkladmi sektárov a blúznivcov. Aj keď Augustanu treba pokladať predovšetkým za výtvor jej doby a cirkevných pomerov, v ktorých po vstala, predsa však jasný je jej súvis s minulosťou i budúcnosťou cirkvi; tým totiž, že tvorí jednotu s jej prvými symbolmi a zároveň aj základňu, na ktorej sa môže cirkev ďalej rozvíjať bez toho, aby jej hrozilo nebezpečenstvo, že sa opäť odkloní od Božieho slova k ľudským ustanoveniam, kým len bude stáť na jej princípoch.“¹⁰

My, slovenskí evanjelici, môžeme zas poukázať na to, ako Augustana pomáhala našim predkom obrániť čisté evanjelium v krajine, ktorú Habsburgovci chceli pretvoriť na „Regnum Marianum.“ Možno povedať, že rešpekt našich troch hornouhorských vierovyznaní (Pentapolitana, Montana, Scepusiana) u vládnucich kruhov mal svoje korene v právnom dovolávaní sa Augustany. A že našim slovenským predkom Augustana a jej učenie bola intímne známa, svedčí nielen to, že ju viackrát preložili a vydali, ale aj piesne v Transociu č. 407 a 408, ktoré obsahujú všetky jej články.

Ďalšie osudy

Spomenuli sme, že si cisár vzal oba exempláre. O nemeckom origináli sa nič nevie. Neuložili ho do ríšskej kancelárie v Mohuči, ale do cisárskej dvornej kancelárie. V Mohuči sa zachovali len jeho odpisy. Mnohé odpisy však boli už počas čítania na sneme v rukách jednotlivých stavov. V týchto sú však odchýlky, pretože Melanchthon robil zmeny a opravy ešte aj v deň čítania.

⁹ Avšak ešte počas snemu, bez vedomia a súhlasu evanjelických stavov, vyšlo tlačou anonymne sedem rozličných vydaní Vyznania podľa mnohých odpisov, vzniklých počas zostavovania.

¹⁰ J. T. Müller, Die symbol Bücher, LXXIII.

Latinský originál, ktorý si vzal cisár, bol v cisárskom archíve v Bruseli až do roku 1569. Vtedy, 18. februára 1569, Filip II. kázal generálovi Albovi, aby si ho vyžiadal a príležitostne priniesol do Španielska, „aby sa také zhubné dielo navždy zničilo“. A to sa aj stalo.

Evanjelické stavy zachovali vo svojich archívoch 9 latinských, 12 nemeckých, 1 francúzsky rukopis, ktoré vznikali súčasne s exemplármi cisárovi odovzdanými. Keďže Augustánu, ako sme už spomenuli, už počas snemu vydali tlačou, no s chybami, Melanchthon s vedomím kurfirsta pripravil roku 1531 vydanie latinského a nemeckého textu („editio princeps“ — prvé vydanie), aby tak predišiel ďalším chybným vydaniam a odstránil ohniská možných zmätkov. V prípravách Liber concordiae (Knihy svornosti) bežne užívané texty Augustany porovnali s rukopismi uloženými v Mohuči v ríšskom archíve a takto získaný text odtlačili potom v Knihe svornosti.

Melanchthon aj po prečítaní v sneme robil opravy a zmeny v texte Vierovyznania. Tieto zmeny a opravy sa v prvých desiatich rokoch netýkali podstaty učenia. Inak bolo s Melanchthonovým vydaním z roku 1540, ktoré je známe ako Variata (zmenené vierovyznanie). V tomto vydaní, chtiac umožniť zblíženie oboch vetiev reformácie, zmenil desiaty článok o večeri Pánovej, ako aj články 4., 5., 6., 18., 20. a 21. Tieto zmeny sa týkajú už podstaty učenia. Jeho svojvoľné zásahy do textu Vierovyznania odsúdil aj Luther i ostatní vedúci mužovia reformácie. Tieto zmeny zapríčinili neskôr ťažké vnútorné vieroučné zápasy. Naša slovenská cirkev sa vždy hlásila k Nezmenenému Augsburskému vierovyznaniu.

Na Slovensku sme mali už roku 1562 preložené a vydané Augsburské vierovyznanie. Odvtedy vydali ho — nakoľko sa dalo zistiť — dvadsaťdvakrát doma i za hranicami. Prvotné preklady a vydania brali za základ latinský text, ale hodne prihliadali aj na nemecký. Také bolo napr. vydanie Tranovského 1620, Kleychovo 1720, Tablicovo 1808. Preklad len latinského textu vyhotovil a vydal K. Martinek a B. Baltik. Preklad posledne menovaného prevzal aj Leška do svojho vydania celej Knihy svornosti. Všetky tieto preklady boli v bibličtine. Do slovenčiny prvýkrát bolo preložené Augsburské vierovyznanie v jubilejnom roku 1930, a to hneď v dvoch samostatných vydaniach; J. Jahodu, ktorého preklad vyšiel v Banskej Bystrici a vydanie amerických Slovákov, pripravené A. Rolíkom a J. Horváthom, ktoré vyšlo v Pittsburghu. Toto naše vydanie je preklad nemeckého.

Obrana Augsburského vierovyznania

Cisár i mnohí iní vplyvní svetskí i duchovní muži boli presvedčení o potrebe reformovať cirkev, a tak spočiatku boli naklonení k zmierlivému postupu voči evanjelikom. Neskôr sa však dali intrigami a štváním strhnúť k tvrdému a násilnému postupu.

Príprava — Podvrátenie

Po odovzdaní Vierovyznania boli medzi kniežatami tri mienky o tom, ako by mal cisár a snem pokračovať v otázke viery. Podľa najtvrdšej cisár mal žiadať všetky kniežatá, krajiny a mestá zachovávať Wormský edikt v plnom znení. Táto mienka bola blízka legátovi Campegiovi. Druhá, miernejšia, ktorej bol naklonený aj cisár Ferdinand, bola vyjadrená v rade katolíckych stavov 27. júna, „aby Vierovyznanie evanjelikov preskúmali rozumní a čestní muži bez nenávisti, a aby sa prijalo, čo sa zhoduje s evanjeliom, so slovom Božím a s kresťanskou cirkvou, čo sa však nezhoduje, aby slovom Božím podvrátili a tak sa dosiahla pravá kresťanská dohoda.“¹¹ Konečne tretia mienka bola, aby sa zostavilo a prečítalo podvrátenie Vierovyznania. Cisár si mal pritom vyhradiť, že sa evanjelici podrobia jeho rozhodnutiu; v opačnom prípade náboženské otázky sa mali prenechať všeobecnému cirkevnému snemu. V rokovaniach sa pokračovalo najskôr podľa druhej mienky, neskôr podľa tretej a prvej. Zostavili komisiu katolíckych teológov, aby vypracovali

¹¹ J. T. Müller, Die symbol. Bücher, LXXIV.

Podvrátenie — Confutatio. V komisii boli okrem iných: Ján Eck, Ján Faber-Schmidt, Ján Cochleus, Augustín Marius, Konrád Wimpina, Konrád Colli, Medardus. Cisár listom povolal k spolupráci aj Erazma, ktorý však neprišiel, ale poslal svoje dobrozdanie dosť priaznivé evanjelickej veci.

Už prvé tri mená stačia, aby sme mali predstavu, v akom duchu vypracovali Podvrátenie. Keď si k nim primyslíme Campegia, ktorý by celú vec bol najradšej riešil brachiálnou mocou, pochopíme, aké búrkové oblaky sa začali zháňať nad evanjelikmi. A to tým viac, že pri tvorení Konfutácie vylúčili vplyv mierne a evanjelikom naklonené stavy a ich poradcov. Komisia pri svojej práci upotrebila množstvo spisov napísaných proti Lutherovi a jeho učeniu, ako aj jednotlivé úvahy proti Vierovyznaniu. Prvý náčrt Konfutácie, 12. júla odovzdaný, cisár odmietol ako priveľmi polemický a veľmi obširný (mal 280 listov), s tým, že Konfutáciu treba napísať len na 12 listoch. Vypracovanie Konfutácie sa preťahovalo, lebo cisár ju kázal prepracovať vari sedemkrát. Konečne 3. augusta ju v mene cisárovom prečítal jeho kancelár, a to v tejže dvorane, kde sa čítalo i Vierovyznanie. Cisár tým, že ju predložil snemu vo svojom mene, sa zainteresoval do náboženskej otázky ako zúčastnená strana a nie ako objektívny sudca-rozhodca, ako bol dával nádej v Povolani na snem. Aj Konfutácia bola v nemeckej a latinskej reči. Rad radom články Augustány alebo zavrhovala, alebo schvaľovala. Schválila články: 1., 3., 8., 9., 16., 17., 18., 19., čiastočne schválila články: 2., 4., 5., 6., 10., 11., 12., 13., 14., 15. Úplne zavrhla články 7., 20., 21. a celú druhú časť. Jej argumenty sa opierali o cirkevných Otcov, o rozhodnutia cirkevných snemov a o ustanovenia o dogmy rímskej cirkvi, a len veľmi zriedka o Písmo Sväté. Keď Konfutáciu prečítali, cisár žiadal evanjelikov, aby ju prijali, pretože je kresťanská a tak zostavená, že ju nemožno podvrátiť ani odmietnuť. V opačnom prípade „ako najvyšší správca a ochranca cirkvi musel by siahnuť k iným prostriedkom.“

K Apológii

Evanjelikov nezastrašili ani cisárove hrozby ani tvrdý tón Konfutácie. Melanchthon píše, že vladár (Filip Hessenský) sa cíti celkom dobre, a že mu doslova toto povedal: „Je ochotný kvôli pokoju prijať i veľmi ťažké podmienky, keď to bude bez pohanenia a ujmy evanjelia.“¹² Luther posilňoval svojich spolubojovníkov v Augsburgu. 15. júla píše Jonášovi, Spalatínovi, Melanchthonovi a J. Agricolovi: „Otcovia, Otcovia, Otcovia, cirkev, cirkev, cirkev, zvyk, obyčaj! — toto budete počúvať, ale nič z Písma. A cisár, dôverujúc týmto rozhodcom a svedkom, rozhodne proti vám.“ Zaujímavé je jeho stanovisko: „Naša vec je hotová, v nej už nič nebudete môcť zlepšiť ani pridať!“ A dodáva: „Preto v mene Pánovom prepúšťam vás z tohto ríšskeho snemu . . . Domov, domov poďte!“¹³

Evanjelické stavy si hneď po prečítaní Konfutácie pýtali jej odpis, ako ony boli dali viacerým katolíckym stavom (cisára ani nespomínajúc) odpisy Vierovyznania. Cisár však otáľal s odpoveďou a len po dvoch dňoch im sľúbil dať Konfutáciu s podmienkou, že ju nedajú ani vytlačiť ani odpísať. Keďže sa pri tejto podmienke nedohodli, nedostali ju do rúk. Snem potom zriadil výbor, pozostávajúci z dvoch kniežat, dvoch kniežacích radcov a z troch teológov z oboch strán, aby pokračoval vo vyjednávaní. Na evanjelickú stránku naliehali viaceré kniežatá, aby sa hľadela dohodnúť a tak umožnila pokojné riešenie. Za týchto bezvýsledných vyjednávačiek Filip Hessenský, v srdci ktorého nevyhasol plameň odvahy, tajne opustil snem a odišiel domov, nechajúc odkaz mestám: „Povedzte mestám, aby neboli babami, ale mužmi. Nijaké nebezpečenstvo nám nehrozí, keď je Boh na našej strane.“¹⁴

¹² Melanchthons Werke I. 254.

¹³ Luther. Hauptschriften, vyd. Campenhausen, str.202-203.

¹⁴ J. H. Kurtz, Lehrbuch der Kirchengeschichte, II. 1,51.

Zostavenie

Evanjelické stavy po prečítaní Konfutácie dali najavo, že na ňu odpovedia. Po viacerých poradách 18. augusta zverili napísanie Apologie (Obrany) Melanchthonovi, ktorému pri tom mali pomôcť aj iní teológovia. Melanchthonovi podkladom na vypracovanie boli poznámky urobené najmä Camarárom a Jonášom pri čítaní Konfutácie. Melanchthon touto prácou vykonal veľké dielo a nesmiernu službu reformácii. Jasnými logickými dôvodmi opierajúc sa i o výpovede Otcov, no najmä o Písmo Sväté, z jednej strany podvracal a odmietal tvrdenia Konfutácie, z druhej zas bránil a dokazoval správnosť a čistotu učenia Vierovyznania v porovnaní s učením cirkvi. Prirodzene, články protivníkmi schválené v Obrane spomenul len nakrátko. Najvyššiu pozornosť venoval obráteniu napadnutých a zavrnutých článkov, predovšetkým učenia o ospravedlnení. Pri Obrane je zrejma najmä Melanchthonova schopnosť osvojiť si a formulovať učenie typicky luteránske, i keď on sám sa osobne od neho v niektorých jednotlivostiach odchyľoval. Obdivuhodná je rýchlosť, s akou napísal tento spis, jedinečný svojou dôkladnosťou a kresťanskou vrúcnosťou. V ňom spája hlbokú znalosť Písma Svätého s rovnakou znalosťou cirkevných Otcov. Za jeden mesiac, od 18. augusta do 20. septembra, bol s ním hotový. Na rozdiel od Augustány, ktorá je čo do výrazov odmeraná a chladná, orientovaná viac na myseľ, podávajúca učenie zhustene, vážiac každý užitý výraz, v Apológii sa dá cítiť teplo a vrúcnosť úprimne veriaceho srdca, pulzujúceho pravdou Božou, ktorú s celou rozhodnosťou bráni, usilujúc sa získať pre ňu aj protivníkov. Škála Melanchthonových argumentov je široká v rozpätí od jasných, logicky bezvadných dôvodov, až po teplé citové vplývavanie raz nevtieravo ladené, inokedy vysoko vzrušené až do prorockých vízií sa prelievajúce.

Predloženie

Na zasadaní snemu 22. septembra bolo prečítané rozhodnutie ríše o veciach viery. Toto prvé rozhodnutie bolo umiernené a dávalo evanjelikom čas na rozmyslenie do 15. apríla 1531. Kancelár Brück v mene saského kurfista a celej evanjelickej strany protestoval proti slovám rozhodnutia, že Vierovyznanie bolo „svätým evanjeliom a Písmom dostatočne podvrátené a zamietnuté“, a pritom odovzdal cisárovi Apológiu Vierovyznania. Prevzal ju pfalcký gróf Fridrich. Avšak aj cisár vystrel ruku, že ju vezme. Kráľ Ferdinand mu ju však odtiahol a pošepkal pritom niekoľko slov do ucha. Na to cisár odmietol prijať spis s odôvodnením, že svoju mienku už vyjadril a pri nej zostáva. Deň na to odišiel z Augsburgu saský kurfirst, ponechajúc na sneme len svojich poradcov. Podobne v septembri a októbri opustili snem aj ostatné evanjelické stavy. Snem potom v ich neprítomnosti (ako aj vo Wormsi) vydal 19. novembra druhé rozhodnutie ríše o veciach viery, omnoho tvrdšie. Žiada evanjelikov, aby sa navrátili k dogmám rímskej cirkvi a zanechali všetky novoty. Nariaďuje zachovať Wormský edikt a znova potvrdzuje, že Konfutácia úplne porazila Vierovyznanie. Sľubuje však do dvoch rokov zvolat' všeobecný cirkevný snem, na ktorom by sa vyriešila náboženská otázka.

Symbol

Melanchthon už pri návrate zo snemu opravoval text Apologie, zostavený v chvate, aby ho mohol vydať tlačou a pred verejnosťou obrániť evanjelické učenie. Koncom apríla 1531 vyšlo toto „editio princeps“ úplne prepracované, čo bolo umožnené aj tým, že už mal v rukách text Konfutácie. Latinský text vypracoval Melanchthon sám, nemecký Justus Jonas. Avšak nemecký text nie je jednoduchý preklad latinského. Keďže Melanchthon spolupracoval s Jonášom pri tomto texte, urobili v ňom zmeny a dodatky, ktoré latinský text nemá. A tak nemecký text má samostatný význam. Text tohoto prvého vydania prevzali do Liber concordiae. Náš text je preklad latinskej verzie Apologie. Číslovanie článkov a ich nadpisy pripojili len v neskorších vydaniach z praktických dôvodov. Katolíci namietali proti pomenovaniu „Apológia“ a žiadali dať spisu meno „Assertio“ (Tvrdenie), čo však evanjelici odmietli. Toto prvé vydanie — nie pôvodný náčrt cisárovi

predložený — už roku 1532 na Schweinfurtskom konvente prijali za vierovyznanskú knihu a roku 1537 v Šmalkaldách spolu s Vierovyznaním podpísali.

Dosiaľ sme mali u nás len Leškov preklad Obrany v kralickej češtine.

Šmalkaldské články a Pojednanie (Traktát) o moci a prvenstve pápeža

Karlovi V. sa nepodarilo splniť sľub daný evanjelikom na Augsburskom sneme, že sa do dvoch rokov zíše všeobecný cirkevný snem, pretože rímska kúria nebola tejto myšlienke naklonená. No neustále naliehal na pápeža v tomto zmysle lebo videl, že rozpory v náboženskej otázke ohrozujú jeho mocenské a politické postavenie v Nemecku. Konečne pápež Pavel III. bulou z 2. júna 1536 „Ad dominici gregis“ zvolal na 23. máj 1537 cirkevný snem do Mantuy, aby sa vykorenilo kacírstvo. K nemeckým kniežatám poslal v jeseni 1536 svojho zvláštneho legáta Pavla Vergeria, aby vyskúmal ich mienku a naklonil ich oboslať koncil. Legát sa pri tejto príležitosti stretol aj s Lutherom, ktorého vyhľadal na radu mohučského arcibiskupa.

Vznik

Evanjelické stavy sa mali rozhodnúť, či sa snemu zúčastnia. Veci sa ujal saský kurfirst. Vyžiadal si dobrozdanie wittenberských teológov, či ísť na koncil. Luther i Melanchthon radili zhodne, aby sa išlo. Luther bol ochotný ísť osobne. Stavy však boli proti účasti na sneme. Nato kurfirst 11. decembra 1536 žiadal Luthera v inštrukcii: „Keďže načim zostaviť aj články o kresťanskom učení a náboženstve, nakoľko a v ktorých článkoch a veciach kvôli pokoju a jednote možno ustúpiť a popustiť, a v ktorých nie, je našou milostivou žiadosťou, aby ste Vy, Doktor Martin, vypracovali tieto body a články a zostavili dobrozdanie, v čom možno popustiť a nakoľko slobodno ustúpiť kvôli kresťanskej láske a zachovaniu pokoja a jednoty kresťanstva, aby sme sa s dobrým svedomím mohli za to zodpovedať pred Bohom; ako tiež, ktoré články o pápežstve a jeho moci a domnelom vikárstve Krista, ktoré ste dosiaľ učili, písali a kázali, treba podržať, a ktoré nie. . . A ešte je našou milostivou žiadosťou, aby ste túto vec čím skôr, a to v tajnosti vykonali a vyhotovili.“¹⁵ Luther sa dal hneď do práce a do konca decembra 1536 mal už články zostavené. V zmysle kurfirstovej úpravy povolal si na poradu o nich Jána Agricolu, Spalatina, Amsdorfa. Okrem nich prišli ešte Melanchthon, Bugenhagen, Jonas, Kruciger. Niektorí chceli pripojiť k nim ešte tri články: o večeri Pánovej pod jedným, o ordinácii a o adiaforách, „čo však Doktor Martin nedovolil“.¹⁶ Melanchthon sa zdráhal prijať Lutherove názory o pápežovi. Bol ochotný v tomto bode ustúpiť. Keď všetci ôsmi teológovia podpisovali články, dal tomu výraz tým, že k svojmu menu pripísal: „Aj ja, Filip Melanchthon, pokladám tieto články za správne a kresťanské. O pápežovi však myslím, ak by dovolil evanjelium, aby sme mu kvôli pokoju a všeobecnej jednote medzi kresťanmi, ktorí sú teraz pod ním a aj v budúcnosti môžu byť, ponechali zvrchovanosť nad biskupmi, ktorú aj tak má a to jure humano.“ Spalatin podpísaný exemplár doručil kurfirstovi. Tomuto sa články páčili ako pravé a zhodné s Augsburským vierovyznaním. Vyhlásil, že ich bude vyznávať pred koncilom i pred celým svetom. Len sa mu zdali trochu krátke.

Šmalkaldské porady

Dňa 8. februára 1537 začali v Šmalkaldách členovia spolku porady o tom, aké stanovisko zaujať k cirkevnému snemu. Kurfirst chcel, aby súčasne s poradami stavov články podpísali aj

¹⁵ Bekenntnisschriften, Göttingen 1930, str. XXIV.

¹⁶ Bekenntnisschriften, Göttingen 1930, str. XXIV.

teológovia ostatných krajín a miest, aby sa potom mohli priradiť k Vierovyznaniu a k Obrane ako vierovyznanský spis.

Do Šmalkald prišlé stavy a ich teológovia sa len tu dozvedeli o Lutherových článkoch. Kurfirst Ján Fridrich ich chcel pravdepodobne postaviť už pred hotovú vec, spoliehajúc sa, že keď ich Luther predloží, nenarazí na odpor. Dve veci tomuto zabránili. Luther ochorel na žľčové kamienky, takže sa čakala už jeho smrť. On sám chtiac zomrieť na saskej pôde, dal sa odvieť zo Šmalkald do Gothy a keď sa mu polepšilo, domov do Wittenbergu. Porád sa už nezúčastnil, takže prítomní teológovia neboli ovplyvnení jeho osobou, ale zostali pod vplyvom k ústupkom nakloneného Melanchthona. On bol druhým činiteľom v tejto veci. Melanchthon vyhľadal Filipa Hessenského a vplýval na neho, aby stavy vzhľadom na Augustánu a Konkordiu¹⁷ odmietli tieto články ako zbytočné. Melanchthon sa pravdepodobne obával, že ostro a čisto luteránsky formulované články by všetci neprijali, čím by povstali nepotrebné teologické hádky. A tak sa stalo, že zástupcovia miest, odvolávajúci sa na Vierovyznanie odovzdané cisárovi, odmietli prijať články. Ku koncu porád však ich na Bugenhagenov návrh teológovia podpísali ako výraz svojho osobného presvedčenia.

Melanchthonovo Pojednanie o moci a prvenstve pápeža zostavili na tomto konvente. Avšak nie ako prívesok k Lutherovým Šmalkaldským článkom, za aký sa dlho nesprávne pokladalo, lež ako dodatok a doplnenie Augustány. Kancelár Brück v otváracíj reči 10. februára určil za úlohu prítomným teológom okrem podpísania Augustány a Apológie a ich doplnenie výpoveďami z Písma a citátmi z Otcov zostaviť aj spis o domnelej pápežovej moci a jeho prvenstve, ako aj o moci a právomoci biskupov, keďže vo Vierovyznaní nieto zmienky o týchto dvoch dôležitých otázkach. Vyriešenie týchto dvoch otázok malo slúžiť za teologický a cirkevnoprávny podklad rozhodovania stavov. „Teraz je potrebné toto privteliť k Vierovyznaniu a zostaviť chýbajúce články, pretože pápež a jeho strana si neprávom nárokujú moc a chystajú sa zvolať koncil.“¹⁸ Teológovia z poverenia stavov utvorili výbor, ktorý dal Melanchthonovi vypracovať spis. 17. februára bolo Pojednanie hotové. Melanchthon v ňom nevyjadril svoje ústupčivé stanovisko, ktoré zastával na porade o Lutherových článkoch. Sám takto píše Jonášovi: „Napísal som ho trochu ostrejšie, ako je mojím zvykom.“¹⁹ Objektívne vyjadril silne protipápežskú náladu, aká vládla na zhromaždení. Všetci prítomní teológovia podpísali Spalatinov odpis latinského textu Pojednania, ktoré už tu dosiahlo charakter vierovyznanskej knihy. Ním bolo dokončené dielo obrany a ohraničenia luteránskeho reformačného učenia navonok.

Stavy sa jednomyselne dohodli, že sa snemu nezúčastnia, pretože nie je taký, aký žiadali, totiž na nemeckej pôde.

Význam a hodnota

Šmalkaldské články, čiastočne i Pojednanie majú celkom iný charakter ako skoršie vierovyznanské knihy. Tieto boli mierovým prejavom, tamtie sú vypovedaním vojny. Ovzdušie augsburského snemu bolo naplnené snahou zachovať jednotu cirkvi. Mocným iniciátorom a tútorom toho bol cisár, ktorý v týchto chvíľach bol na vrchole svojich úspechov. Na šmalkaldských poradách už aj zovňajšia situácia bola inakšia. V ríši najmocnejším politickým činiteľom bol Šmalkaldský spolok. Okrem toho bolo už viac ako jasné, že pre neochotu katolíckej strany k reformám v cirkvi nedôjde k vyrovnaniu.

¹⁷ Wittenberská konkordia z roku 1536 vznikla pri zjednotení sa luteránskych a hornonemeckých teológov z miest, vedených Bucerom.

¹⁸ Z Brückovej reči, Bekenntnisschriften, str. XXVI.

¹⁹ J. T. Müller, Die symbol. Bücher, str. LXXX.

Luther formuloval svoje články krátko, jasne, nesnažiac sa ani v najmenšom vybranými slovami zastrieť a zahaliť skutočne existujúce rozpory. Jeho kroky naozaj neboli ani tiché ani jemné, ale jemu vlastné. Jadro celého spisu spočíva v „prvom a hlavnom článku“ o úrade a diele Ježiša Krista. Niekoľkými svojimi slovami len uvádza jasné výpovede Písma, aby priateľ i nepriateľ na prvý pohľad videl, že od tohto článku sa nemôžeme odkloniť ani ustúpiť, i keby nebesá mali padnúť na zem alebo čokoľvek." Ďalšie články sú vlastne aplikovaním a rozvinutím tohoto článku pri pápežských náukách. Skoro možno povedať, že tento „hlavný článok“ sa opakuje v každom ďalšom článku, že tu teda nejde o jeden článok učenia z mnohých iných, ale o samú živú vieru v Ježiša Krista, ktorú veriaci človek musí vyznávať nielen ústami ale celým životom; tomuto však prekáža rímske učenie o omši, o vzývaní svätých, mníšstvo a pápežova vláda. Lutherovo poňatie pápežstva je rozhodnejšie a jasnejšie ako Melanchthonovo v Traktáte.

Aj Melanchthonovo Pojednanie je písané iným duchom ako Augsburgské vierovyznanie. No, hoci správne vyjadruje reformačné stanovisko voči pápežovi a moci biskupov, onoho Lutherovho hlbokého pohľadu do podstaty vecí nemá. Napísané je s rozhl'adom a zdržanlivosťou učenca, ktorý váži slová a predmet svojho pojednania ukladá v ľúbivý systém.

Oba spisy tvoria súvis s prvými dvoma symbolmi ako ich doplnenie a ukončenie v otázkach nimi rozoberaných. V nich luteránska strana prvýkrát vyjadrila výrazne, súhrnne a oficiálne svoj pomer k pápežstvu, ktorý sa odvtedy nezmenil, keďže ani pápežstvo sa nezmenilo.

Knižné vydanie

Luther svoje články knižne vydal v lete roku 1538 v súvis s inými protipápežskými spismi bez podpisov teológov. Motto, ktoré mal rukopis pôvodne, nahradil terajším predslovom. Urobil niektoré zmeny a prídavky polemického rázu. I keď tieto články roku 1537 nedosiahli uznania úradného symbolu, v neskorších rokoch ich vážnosť veľmi stúpila, lebo ich mali za doklad pravého lutheranizmu. Preto ich prijali do viacerých corpora doctrinae a potom plným právom aj do Knihy svornosti. Latinský preklad pripravil Mikuláš Selnecker. Naše vydanie obsahuje preklad nemeckého textu.

Melanchthonovo Pojednanie vyšlo knižne prvýkrát roku 1540 v Strassburgu anonymne. Nasledujúceho roku vyšiel už aj jeho preklad do nemčiny, ktorý pripravil Vít Dietrich. Ďalšie vydania neuvádzali Melanchthona ako autora, a tak Pojednanie dlho pokladali za kolektívne dielo teológov zhromaždených v Šmalkaldách. Nemecký preklad mali neskôr za originál a Selnecker pripravil z neho latinský preklad pre latinský text Knihy svornosti. Čoskoro sa však prišlo na tento omyl a vo vydaní Knihy svornosti roku 1584 tento latinský text nahradili pôvodným Melanchthonovým textom. Naše vydanie má preklad latinského textu.

Lutherov Malý a Veľký katechizmus

Prvé tri symboly určili a ohraničili luteránske učenie navonok. Katechizmami sa to začalo dovnútra. I keď pôvodca nemal v úmysle napísať vierovyznanské knihy, Katechizmy si svojou vnútornou hodnotou a záväznosťou v nich uloženého učenia samé vydobyli miesto v Knihe svornosti.

Saská vizitácia

Katechizmy vznikli uprostred veľkého podujatia vizitácie saských cirkevných zborov. Musíme ich organicky spájať s týmto podujatím, ak chceme správne vidieť, čo pohlo Luthera k ich zostaveniu a poznať aj zmysel a cieľ, ktorý im dal. V tomto začlenení je trvalá úprava a smernica, ako ich v každom čase ponímať a užívať. Totiž nikdy nie len ako učebnicovú knihu, či školskú a či konfirmačnú, ale vždy ako žlab umožňujúci biblickému učeniu prejsť do vedomia, srdca, citu každého evanjelika a tak byť určujúcim a hlavným činiteľom v jeho každodennom živote. Okrem

toho, najmä v Malom katechizme sú predpoklady bezprostredného praktického i vnútorného spojenia jednotlivca so životom cirkvi.

Keďže sa obnovené učenie veľmi rýchlo rozšírilo po nemeckom okolí, z kazateľníc znelo už čisté učenie evanjelia, večera Pánova sa prislúchovala obidvoma spôsobmi, omša sa v zmysle Lutherovej „Deutsche Messe“ („Nemecká omša“ — 1526) zmenila v evanjelické služby Božie, čo všetko sa v prvých rokoch dialo spontánne a živelne, bolo treba odstrániť niektoré nedôslednosti a utvoriť aj istú organizáciu zborov obnovenej viery, aby sa sloboda evanjelia, nesprávne pochopená, nezmenila na svojvôľu. Počas vizitácie utvorila sa nová organizácia ustanovením superintendentov (17. článok „Poučenia vizitátorov“). Tým sa evanjelické zbory vymanili spod jurisdikcie rímskych biskupov. Superintendentom prvoradou a hlavnou úlohou bolo vizitáciami bdieť nad životom a vierou kňazov i cirkevných zborov, ktoré boli zverené do ich správy. Kvôli čistému a úprimnému zvestovaniu evanjelia zriadil sa v reformačnom duchu kňazský a kazateľský úrad, „keďže sme chceli mať istotu a zachovať úrad lásky“, ako píše Luther v úvode „Poučenia“.²⁰ K samotnej vizitácii došlo tak, že saskí reformační vodcovia požiadali svojho kurfistu „ako svoju právoplatnú Bohom zriadenú vrchnosť, aby Jeho Kurfirštácka Milosť z kresťanskej lásky (lebo zo svojej svetskej vrchnostenskej moci nie je tým povinná) a z Božej vôle k dobru evanjelia a na ošoh a spasenie úbohých kresťanov v krajinách Jeho Kurfirštáckej a Kniežacej Milosti (to znamená kurfirštácké Sasko, Thurinsko, Mníšensko) milostivo ráčila určiť a ustanoviť niektoré popredné osoby na tento úrad.“²¹ Melanchthon zostavil roku 1527 vizitáčné články a nasledujúceho roku „Poučenie vizitátorom“, ku ktorému Luther napísal predslov. Vizitácia sa začala roku 1526 sporadicky, roku 1527 dôkladne a organizovane a trvala do roku 1530. Aj Luther sa jej zúčastnil osobne a na nej nazbieral mnohé skúsenosti o hroznej zaostalosti a nevedomosti vo veciach kresťanského učenia, a to ako u kňazov, tak aj u pospolitosti. „Hrozný a žalostný nedostatok, o ktorom som sa presvedčil nedávno ako vizitátor (v jeseni 1528), ma donútil zostaviť tento katechizmus“, píše v predslove Malého katechizmu. Tieto skúsenosti mu pomohli voliť aj správnu formu aj obsah katechizmového diela. Avšak Luther si už skôr bol uvedomoval potrebu katechizmu pre ľud. Už 27. septembra 1525 píše: „Oznamujem, že by som chcel zostaviť katechizmus naraz so všetkým“,²² a v predslove k „Deutsche Messe“ píše: „V nemeckých službách Božích potrebujeme predovšetkým obyčajný, prostý, jednoduchý katechizmus“.²³ Sám všestranne zaujatý poveril zostavením katechizmu priateľov Jonasa a Jána Agricola. Lenže im sa to nepodarilo tak, ako si to Luther predstavoval. Preto prenechal Melanchthonovi zostaviť „Poučenie vizitátorom“ a sám sa pustil do písania katechizmu.

Veľký katechizmus

Prípravou mu boli tri série kázni v čase 18. - 30. mája, 14. - 23. septembra a 30. septembra až 19. decembra 1528, ktoré povedal zastupujúc Bugenhagena. Tieto kázne prepracoval na katechizmus a z nich prebral doslova celé state. Pri zostavovaní bola mu pravidlom zaužívaná schéma v doterajšej katechizmovej tvorbe, tri hlavné čiastky: Desať Božích prikázaní, Viera obecná kresťanská, Otčenáš. Prvú časť diela dal do tlačiarnie už koncom novembra. V decembri napísal výklad Viery obecnej kresťanskej a Otčenáša. Pokračovať ďalej v práci mu prekážala choroba, len koncom marca 1529 dokončil texty. Pri vypracovávaní piatej časti mohol použiť svoje kázne, ktoré mal vo veľkom týždni 21.-25. marca. Začiatkom apríla vyšiel prvýkrát „Deutscher Katechismus“

²⁰ Melanchthons Werke, vyd. Koethe, I.85.

²¹ Tamže I.85.

²² Bekenntnisschriften, Göttingen. 1930, XXVIII.

²³ J. T. Müller, Die symbol. Bücher, LXXXV.

(Nemecký katechizmus"). Ešte toho roku vyšlo aj druhé vydanie, ktoré rozšíril o „napomenutie k spovedi" a čiastočne doplnil aj inak pozmenil. Pomenovanie „Veľký katechizmus" dostalo sa knižke len neskôr a nie od Luthera.

Latinský preklad, ktorý pripravil humanista Vincent Obsopöus, vyšiel čoskoro za nemeckým vydaním. Prekladateľ však, chtiac ho urobiť vzorným humanistickým dielom, svojvoľne poprikladal mnohé citáty z klasikov a vložil rozličné udalosti z dejín. Do Knihy svornosti dostal sa text z wittenberského latinského vydania Lutherových spisov, skorigovaný Selneckerom.

Malý katechizmus

Luther pôvodne nemal v úmysle napísať dva katechizmy. Poslanie Malého katechizmu mal vykonať pôvodne Veľký („Nemecký"), ktorý prvý začal Luther spracovávať. Naše tvrdenie podopiera aj „Krátka predmluva", pôvodná, na druhé miesto odsunutá v Jenskom vydaní Lutherových spisov. Avšak keď sa mu dielo pod rukami rozrástlo a ani svojou formou nevyhovovalo najlepšie pospolitosti a ešte menej deťom, rozhodol sa zostaviť ešte jeden katechizmus. Do jeho spracovania sa pustil v decembri 1528. Teda súčasne pracoval na oboch katechizmoch. Začiatkom januára 1529 už uverejnil tlačou tri tabule²⁴ s troma čiastkami katechizmu. 7. marca spomínajú sa už ďalšie dve tabule s Benedicite a Gratias, ako aj s rannými a večernými požehnaniami. 18. marca spolu s prvými troma vyšli ďalšie dve tabule obsahujúce krst a večeru Pánovu. Knižne vyšiel prvýkrát Malý katechizmus v polovici mája, a to s ilustráciami a s titulom „Enchiridion. Der kleine Katechismus für die gemeine Pfarher und Prediger" („Enchiridion. Malý katechizmus pre farárov a kazateľov"). Luther mu pridal „domové tabule" a predslov. Sobášnu knižočku pripojil pravdepodobne vydavateľ. Toho roku vyšlo ešte niekoľko vydaní. K vydaniu z 13. júna boli pripojené ešte „spôsob spovede", knižočka o krste a litánie, dve posledné asi prídavok vydavateľa.

Do latinčiny preložili katechizmus Juraj Major, vydaný bol pravdepodobne koncom augusta a Ján Sauermann, vydaný v septembri toho istého roku. Odvtedy Malý katechizmus preložili do mnohých jazykov a vydali ho nespočetnekrát. Do slovenčiny bol preložený pravdepodobne už roku 1540. Známe a zachované sú tzv. Bardejovské katechizmy z roku 1581 a 1612. Najmä vydanie z roku 1612 bolo výborné. Preklad urobili naši prví traja superintendenti. Tento preklad sa potom s malými úpravami používal u nás až donedávna.²⁵ Aj u nás bol Malý katechizmus veľakrát preložený a asi tristo razy vydaný. Boli aj obrázkové vydania. Niektoré vydania boli i viacjazykové. Bol aj vysvetľovaný a rozvádzaný v otázkach. Preklad Veľkého katechizmu pre Knihu svornosti pripravil Ján Leška. V našom vydaní je preklad nemeckých textov.

Do Knihy svornosti prijali oba katechizmy pre ich jasné, určité, výrazné a praktickým potrebám primerané podanie evanjelického učenia.

Hodnota a význam

Ak vznik a pôvodný význam katechizmov pochopíme len v súvisi s Lutherovým praktickým úsilím odstrániť nedostatky medzi kňazmi a ľuďom, zistené počas vizitácie, tak aj ich všeobecný a trvalý význam a cenu pochopíme len v súvisi s praktickou činnosťou cirkvi.

Veľký katechizmus je praktickou úpravou a vzorom pre farárov ako kázať o piatich čiastkach kresťanského učenia deťom a prostým ľuďom a ako im ich rozoberať. V tejto úprave niet

²⁴ Podľa starého zvyku napísal katechizmus pôvodne na „tabuliach" plagátovej formy, aby ho bolo možno vyvesiť na stenu v kostole alebo v škole, prípadne v domácnosti.

²⁵ Dr. B. Bálent, Bardejovské Katechizmy z r. 1581 a 1612, KUS, T. Sv. Martin 1947

nijakých teoretických ani teologických úvah. Učenie v ňom obsiahnuté je v najužšom spojení s každodenným životom, aby ho každý mohol ľahko pochopiť. Lutherovo rozhorčenie v úvode stále platí a evanjelickí kazatelia by si ho mali povšimnúť v každej dobe, na Lutherovej duchovnej starostlivosti sa cvičiť a jeho úpravami sa pre svoje povolanie vyzbrojovať. Veľký katechizmus podáva prosté a pritom hlboké pohľady do ľudskej povahy i do každodenného života. Tu sa nielen kazatelia ale vôbec pracovníci vo verejnom živote môžu mnohému poučiť.

Malý katechizmus dostal výstižné pomenovanie „laická Biblia“, čo samo vystihuje jeho význam. Jeho prednosti sú vonkajšie i vnútorné. Vonkajšie: prostá forma, jasné rozdelenie látky a jej spracovanie v systéme, ktorý sa síce povahou spracovanej látky sám podáva, predsa však je majstrovským dielom „nesystematického“ génia reformátorovho. Prehľadné otázky a odpovede môžu slúžiť ako metodický vzor. Malý katechizmus v tomto ohľade priamo i nepriamo vplýval na mnohé pedagogické a didaktické diela v minulosti.²⁶ Keď so skvelou formou spájali obsah takej záväznosti, aký podávajú katechizmy, pochopíme, prečo sa katechizmus tešil medzi evanjelikmi veľkej vážnosti a prečo taký silný odpor vyvolal medzi protivníkmi čistého učenia evanjelia.

Spomenieme niektoré príklady. Kráľ Filip Španielsky a Ferdinand I. vydali proti nemu osobitné nariadenia. Nemalú nenávisť proti maličkaj knižočke cítiť v podvodnom diele hradeckých jezuitov, ktorí roku 1587 vydali „Der kleine Katechismus für die gemeine PfarrHerren und Prediger, gemehret und gebessert, aus Dr. Mart. Lutheri Schriften und Bücher zu Wittemberg gedruckt“ („Malý katechizmus pre farárov a kazateľov, rozmnožený a opravený zo spisov a kníh Lutherových, vytlačený vo Wittenbergu“). V knihe zhromaždili z prvých Lutherových spisov výpady proti rímskemu učeniu a takto chceli dosiahnuť, aby si ľud znevážil pravý katechizmus. S podobným zámerom sfaľšovali katechizmus aj kryptokalvinisti.²⁷

Možno azda tvrdiť, že spoločné a rovnaké rysy luteránskej zbožnosti, či vo vlasti reformácie a či v Amerike, či na chladnom severe Európy a či u nás alebo kdekoľvek inde, viac sú dielom Malého katechizmu ako Augustány.

Vedeli by sme uviesť mnoho svedectiev o výtečnosti Malého katechizmu. Za všetky spomenieme len jeden. Náš slovenský obhajca pravovernosti, J. M. Hurban, vydávajúc Lutherov katechizmus s obrázkami,²⁸ ukazuje v úvode na zhubné následky toho, že katechizmus vytlačili z domácností a urobili z neho len školskú knižku. Na vrub tejto skutočnosti pripisuje, že sa otvorili vráta racionalistickej povrchnosti, ktorá aj v našom slovenskom duchovnom a cirkevnom živote narobila mnoho škody. Píše: „... v časích tých, kdy Katechismus vysouzen byl z rodin a jako uvázan na školu, vzniklo to bludné pochopování Katechizmu jako knihy školské pro děti, které mají se z ní učit lekci svou pro examen školský aneb Confirmačný. Jakmile byl cíl dosažen, byla iněď zlatá kniha tato života hozena za pec. Mezi tím, co Luther sám Katechismu svého i v nejvyšší starobe užíval porád co knihy vzdělavatelné, modlitební a zpovědní, naši již Neophytové, žáci gymnasiální a študenti theologie odhazují svätou knihu tuto života, o níž se domýšleli, že jest to knižička školská, z které oni vyrostli. Ale tímto marným myšlením vždy dále a dále odcházeli od domu a čeledí nejvěrnější strážce pravovernosti církevní, poctivosti měšťánské, úprimnosti křesťánské, věrnosti rodinné, čistoty mravu, pokoje svědomí a tichých, blahoslavných radostí v Pánu.“²⁹

²⁶ Oba katechizmy treba chápať aj v súvisi s Lutherovým úsilím o výchovu nielen náboženskú, ale i všeobecnú. Z pedagogicko-didaktického ohľadu sú povšimnutiahodné Lutherove úpravy v predmluve.

²⁷ J. T. Müller, Die symbol. Bücher, XCI.

²⁸ V Skalici u Škarnycla, roku 1868.

²⁹ Evanjelický Obrázkový Katechizmus, vyd. J. M. L. Hurban v Skalici, 1868, str. VII-VIII.

Formula svornosti

Utvorenie nášho posledného symbolu, Formuly svornosti, je spojené s predchádzajúcimi dlhotrvajúcimi vieroučnými spormi. Len čo Luther zatvoril oči, vyrazili ako prudký podmieľajúci a strhávajúci prúd. I keď viedli k vyjasneniu stanovísk, k odhaleniu pravých a falošných prívržencov luteránskej reformácie a vyústili v pevnejšej jednote tejto vrstvy reformácie, predsa len otriasli na čas vnútornou stálosťou mladej obnovenej cirkvi a preniesli sa aj za hranice kolísky reformácie.³⁰

Bezprostrednými príčinami boli: Lipský interim 1548, zostavený Melanchthonom, spory o večeru Pánovu a intrigy kryptokalvinistov.

Spory o učenie

Po krátkom prehľade sporov lepšie pochopíme potrebu a význam Formuly, ako aj súvislosti, ktoré viedli k jej zostaveniu.

Antinomistický spor vznikol tým, že Ján Agricola z Eisleben chcel z kázne slova Božieho úplne odstrániť zákon ako nepotrebný pre kresťana. Nepáčilo sa mu, že Melanchthon v „Poučení vizitátorom“ žiadal, aby kazatelia pilne kázali o zákone. Verejne napadol aj Luthera. Svoje názory Agricola nakoniec odvolal. Sem sa vzťahuje V. a VI. článok Formuly.

Spor o Interim, špeciálne o adiafora (1548—52). Matej Flácius Illyrikus a jeho prívrženci, gnézioluteránmi alebo i flaciánmi nazývaní, veľmi ostro napádali z Magdeburgu Melanchthona a jeho prívržencov, filipistov, pre ústupčivosť pri Interime v tzv. adiaforách, nepodstatných veciach (napr. 7 sviatostí, obrazy, pôsty, sviatky atď.). Flaciáni tvrdili, že „in statu confessionis“ — keď ide o vyznávanie — v čom sa nachodili evanjelici po wittenberskej kapitulácii, nepodstatné veci nemôžu byť ľahostajné. Melanchthon ustúpil. Sem sa vzťahuje článok X. Formuly.

Osianderský spor (1549—1566) silno otriasol najmä pruskou cirkvou. Vyvolal ho kráľovecký profesor Ondrej Osiander tým, že iustificatio vysvetľoval ako iustum facere a nie iustum dicere a na základe toho požadoval, aby veriaci životom, skutkami nasledovali Krista. Ťažisko ospravedlnenia preniesol do tohto nasledovania. Tým však pomiešal posvätenie s ospravedlnením, čo vzbudilo mocný odpor najmä u M. Chemnitza a J. Morlina. Naň sa vzťahuje III. článok Formuly.

Majorovský spor (1551—1556). Vyvolal ho Juraj Major, superintendent v Eislebene, keď v súhlase s Lipským interimom a s Melanchthonovým učením o viere z neskorších rokov tvrdil, že dobré skutky sú potrebné k spásu. Nemyslel to, pravda, v zmysle katolíckeho učenia o bona opera, o záslužných skutkoch. Jeho stanovisko bránil Justus Menius, superintendent v Gothe. Proti jeho názorom sa postavil Mikuláš Amsdorf, ktorý v zápale boja vyriekol, že dobré skutky škodia spásu. Z tohto sporu najlepšie vidieť, že rozpory a hádky často vyvolávala i neochota vypočuť trpezlivo protivníka a jeho potrebné vysvetlenie. Ešte aj taký neohrozený bojovník, akým bol Flácius, Amsdorfov priateľ, povedal, že vina je na oboch stranách, keďže užili nejasné a prehnané výrazy. Filipisti ustúpili. Na tento spor sa vzťahuje IV. článok Formuly.

Spor o večeru Pánovu. Učenie o večeri Pánovej, ako jediný bod, v ktorom sa nedosiahla zhoda medzi luteránmi a kalvínmi, zostávalo stále otvorenou otázkou. Švajčiarska strana (Zwingli i Kalvín) sa vytrvalo stavala proti reálnej prítomnosti Kristovho tela pri sviatosti. Luther sa zase utvrdil v správnosti svojho poňatia a podoprel ho učením o communicatio idiomatum (vzájomné zdieľanie vlastností dvoch prirodzení Kristových) ako aj o ubiquitas corporis Christi (všadeprítomnosť Kristovho tela). Týmto sa však ťažisko sporu prenáša aj do oblasti kristológie. Melanchthon zostávajúc na stanovisku luteránskom usiloval sa zblížiť ostro vyhranené protivné

³⁰ J. Kvačala v Dejinách reformácie na Slovensku zaznačuje niektoré ohlasy vieroučných sporov u nás. U nás sa vyskytli osiandrovci, flaciáni, filipisti, kryptokalvinisti. Podrobnosťami prispel aj P. Križko v Dejinách banskomestského seniorátu.

mienky užitím všeobecnejších výrazov pri formulovaní tohoto článku (Variata 1540, X. článok). Kryptokalvinisti neskôr Melanchthonovými výrazmi zakrývali svoje kalvinistické názory. Spor nanovo vyvolal P. M. Vermigli svojimi prednáškami o večeri Pánovej v Oxforde. Proti nemu prudko reagoval v lutherovskom duchu J. Timann, farár v Brémach, a to tak, že napadol svojho melanchthonovsky zmysľajúceho kolegu A. Hardenberga. Spor sa rozšíril na celé dolnosaské územie. Melanchthon sa v ňom zachoval veľmi opatrne a zdržanlivo, čo posilnilo podozrenie gnézioluteránov, že je tajným kalvinistom. Na tento spor sa vzťahujú články VII. a VIII. Formuly.

Synergistický spor má svoje korene v Melanchthonovom ustupovaní z pôvodných pozícií. V neskorších vydaniach Loci (1535 a v ďalších) a vo Variate Melanchthon pripustil po istú mieru spoluúčinkovanie vôle človeka (synergizmus) pri prisvojení si Božej milosti. Ba v Loci z roku 1548 pririeká človeku schopnosť ponúkanú milosť uchopiť z vlastného popudu (facultas se aplicandi ad gratiam). Pritom však čo najrozhodnejšie odmieta akúkoľvek zásluhu človeka pri obrátení sa a ospravedlnení. Spor prepukol, keď lipský profesor J. Pfeffinger v spise „Propositiones de libero arbitrio“ sa zastával synergizmu v Melanchthonovom zmysle. Proti tomuto sfaľšovaniu luteránskeho učenia sa rozhodne postavili vodcovia gnézioluteránov Amsdorf, Flácius a Musäus a v boji proti lipským a witemberským filipistom nešetřili výrazmi. Svoje stanovisko vyjadrili vo Weimarskej konfutácii (1559), ktorá ostro odmieta o zjednotenie sa usilujúci Frankfurtský reces, napísaný v melanchthonovskom duchu. Spor sa priostril na weimarskom kolokviu medzi V. Strigelom a Flaciom. Flácius tu preexponoval luteránske stanovisko vyhlásením, že dedičný hriech je substancia (podstata) ľudskej prirodzenosti (nie accidens — prípadnosť). Spory v tomto štádiu sa veľmi zostrili a mali neblahé následky pre zúčastnených, najmä Flacia. Neostali len akademickou záležitosťou, ale vyniesli sa na kazateľne, do kniežacích rodín a do domácností prostých veriacich i na ulice.

Avšak ak chceme mať aspoň primeranú predstavu o týchto sporoch a hádkach, treba si nám k uvedenému prehľadu primyslieť nesmiernu prudkosť až vášnivosť, často bezohľadnú rozhodnosť, s akou sa bojovalo, tiež aj záľudnosť a intrigánstvo, ostrovtip, nie v jednom prípade pokazené ľudské životné osudy, preháňanie z miesta na miesto, keď neraz len smrť bola vyslobodením z „rabies theologorum“. Celé rodiny, mestá a krajiny zachvátil hlboký vnútorný nepokoj a rozrušenie. Treba vedieť, že tieto spory nevychádzali z luteránskej cirkvi, charakteristikou ktorej je neagresívnosť, ale z kruhov, ktoré nezodpovedným spôsobom a zavrhnutiahodnými prostriedkami (napr. i falšovaním Lutherových spisov) ľstivo zneužívajúc dôveru zemepána, usilovali sa potlačiť a zahubiť luteránstvo. Je len prirodzené, že sa toto bránilo. Tieto časy nech sú trvalým upozornením a poučením pre teológov, aby sa v budúcnosti vyvarovali podobných spôsobov. Týmto ani v najmenšom nechceme podceňovať význam a váhu článkov učenia, o ktoré vtedy šlo. Ľudia za malé veci neobetujú postavenie, pokoj, majetky, vlasť, životy. Šlo o veľké veci viery a o poznanie a vyznanie pravdy. Tieto časy sa v mnohom podobajú obdobiu konfesorov a martýrov prvej cirkvi, ktorí svojimi obeťami pripravovali pôdu a základňu pre utvorenie prvých vierovyznaní. Nepochybujeme však, že dobrej veci by bolo viac poslúžilo pokojné, bratské uvažovanie, dorozumievanie sa a spôsoby primerané bratom a blízke Majstrovmu príkazu: „Potom poznajú všetci, že ste moji učeníci, keď sa budete milovať vospolok.“

Počiatky zjednotenia

Je len prirodzené, že tento nedobrý stav musel primäť mnohých rozmýšľať, ako zjednotiť rozdelené, utíšiť rozbúrené, znemožniť v budúcnosti podobné rozpory, zabrániť rozkladnému vplyvu kryptokalvinizmu a tak zachovať obnovenú vieru a cirkev, aby dávala svetu svoje požehnanie.

Zjednocovacej práce sa ujali kniežatá. Keďže teologické debaty a kolokviá medzi protivnými stranami nevedli k cieľu, oni na svojich poradách hľadali základňu, na ktorej by sa mohli všetci vieroučne zjednotiť. A tak roku 1558 vo Frankfurte zhromaždené kniežatá, saský kurfirst Augustus, Joachim Braniborský, Otthenrik Pfalcký, ako aj Filip Hessenský, Krištof

Württembergský a falcký gróf Wolfgang, podpísali tzv. „Frankfurtský reces“, ktorý zostavil Melanchthon. Ním sa priznávajú k viere, ako ju podáva Augsburské vierovyznanie, Variata a Saxonika. Bolo to v duchu Melanchthonovho úsilia o sprostredkovanie. Pokus však stroskotal na rozhodnom odpore saského kniežaťa Jána Fridricha Stredného, ktorý svojim jenským teológom dal zastaviť „Weimarskú konfutáciu“. Flaciáni v nej podali obširne vyznanie ostro polemizujúce s rozličnými kacírstvami. V podstate dopĺňajú Augustánu v detailoch, v článkoch, pri ktorých došlo k rozporom. Filipisti odpovedali zostavením Corpus doctrinae christianaе (3 starocirkevné symboly a niektoré Melanchthonove spisy). Tento pôvodne súkromný spis dosiahol neskôr, najmä v kurfirtskom Sasku všeobecnej platnosti a záväznosti ako „Corpus doctrinae Misnicum“. Keďže rozpory sa zväčšili, roku 1561 v Naumburgu vo veľkom počte zhromaždené stavy sa znova zaoberali odstránením rozporov. Odmietli myšlienku vypracovať nové vierovyznanie. Uzhodli sa, že znova prijmú Augustánu ako spoločné vierovyznanie. Povstala však otázka, ktorá to má byť, či z roku 1530, cisárovi predložená a či z roku 1540, Melanchthonom pozmenená (Variata). Saskému kniežaťu Jánovi Fridrichovi sa podarilo získať väčšinu pre pôvodné znenie (Invariata), no nepodarilo sa mu presadiť za symbol aj Lutherove Šmalkaldské články. Kompromis sa dosiahol tým, že v novom úvode k Augsburskému vierovyznaniu bola prijatá za záväznú aj Apológia aj Variata. Mlčky sa prešlo ponad Šmalkaldské články i ponad Frankfurtský reces a Konfesiю Saxoniku. Hodno poznamenať, že tu zhromaždené stavy odmietli „námluvy“ pápežových vyslancov, ktorí ich prišli získať pre Tridentský snem a jeho učenie.

Cesta ku Konkordii

Zmenené ovzdušie, priaznivejšie zjednoteniu, nastalo, keď v kniežacom Sasku „bojovní teológovia“ (flaciáni) upadli do nemilosti a museli opustiť krajinu. Rovnako účinkoval pád filipistov v kurfirtskom Sasku. Obe udalosti majú dlhú históriu s tragickým ukončením. Utvorili však predpoklady pre zjednotenie. Pozitívnym smerom účinkovalo vytrvalé a húževnaté úsilie o dorozumenie sa, vedúcimi činiteľmi ktorého zo strany svetských bolo württemberské knieža a v neskorších fázach saský kurfirst August, zo strany duchovných však trpezlivý a neúnavný tübinský kancelár Jakub Andreä.³¹

Skôr menovaný dal návrh, aby „každé knieža dalo vyhotoviť svojim teológom úprimné, dôkladné a súmerné vyznanie o všetkých sporných článkoch,³² podľa ktorého by sa dosiahlo jednoty. V zmysle toho zostavil Andreä Vierovyznanie a krátke vysvetlenie niektorých sporných článkov, podľa ktorého by sa dala dosiahnuť kresťanská jednota v cirkvách, k Augsburskému vierovyznaniu sa priznávajúcich a . . . odstrániť rozpory. Vyznanie obsahovalo päť článkov: 1. O ospravedlnení viery, 2. O dobrých skutkoch, 3. O slobodnej vôli, 4. O nepodstatných veciach, zvaných adiafora, 5. O večeri Pánovej. Potom začal Andreä sám i s inými z poverenia svojho kniežaťa cestovať po jednotlivých krajinách, Wolfenbüttel, Sasko, Braniborsko, Pomorany, Mecklenbursko. Stretával sa pritom so zdržanlivosťou filipistov voči učeniu o ubikvite, ako aj s odporom luteránskych teológov, Hesshusa, Spangenberg, Colestina, Wiganda, ktorí žiadali, aby sa pri nesprávnom učení podľa mena odsúdili aj jeho zástancovia. Ovocie Andreäovho úsilia sa malo

³¹ Dá sa povedať, že tento muž celý svoj život, svoje telesné i duchovné sily zasvätil práci na Konkordii. Od roku 1553 do 1589 (roku 1590 umrel) bez prerušenia sa venoval obnove pokoja v cirkvi. V tejto službe prešiel mnoho tisíc km na svojich 126 cestách, plných námahy a nebezpečenstiev. Deň čo deň pracoval na tomto požehnanom a prepotrebnom diele. vzdal sa pohodlia domáceho života, nebral ohľad ani na ženu, ani na svojich 12 detí. Nakoniec sa mu dostalo mnohého uznania, ale aj zneuznania a urážok i jeho osobe i jeho dielu.

³² Die Bekenntnisschriften XXXIII.

ukázať na zhromaždení teológov, zvolanom 7. mája 1570 do anhaltského Zerbstu.³³ Zišlo sa 21 teológov, Andreäom starostlivo vybraných zo Saska, Braniborska, Holštajnska, Anhaltu, Lubecku, Hamburgu, Lüneburgu, Brunšvicka a Hessenska a zjednotili sa na tzv. Norma Servestana. V nej za správny výklad článkov Písma svätého, uznali: Augustana 1530, Apológiu, Šmalkaldské články, Malý a Veľký katechizmus, ako aj Lutherove spisy. Z ohľadu na Sasko menovali aj Corpus doctrinae Misnicum a Melancthonove spisy, ako aj spisy Brenzove. Avšak toto zjednotenie bolo odmietnuté najprv v Sasku a neskôr i v Hessensku. Kurfirské Sasko sa v Nasledujúcich rokoch upevnilo vo svojom filipistickom stanovisku. Výrazom toho stanoviska je „Wittenberský katechizmus“ a „Consensus Dresdensis“. Filipisti, istí svojím postavením v Sasku, začali svoje názory propagovať nezastrane, usilujúc sa získať pozície aj v kurfirstovej rodine. Avšak zachytené listy, ktoré jasne odhaľovali filipistické plány na dvore, ako aj teologický rozbor spisu „Exegesis perspicua controversiae do coena Domini“ (Lipsko 1574, „Jasný výklad rozdielných náhľadov o večeri Pánovej“), v ktorom sa otvorene zastávalo kalvinistické učenie o večeri Pánovej, priviedlo ich úplnú katastrofu na saskom území a tvrdý postup kurfirstov voči ich predstaviteľom.

Andreä pokladal chvíľu za priaznivú k novému pokusu o zjednotenie. Dal vytláčiť a rozposlal viacerým vedúcim teológom svoj spis „Sechs christlicher Predigt von den Spaltungen, so sich zwischen den Theologen Augspurgischer Confession, von Anno 1548 biss auff diss 1573. Jar, nach und nach erhaben . . .“ („Šesť kresťanských kázni o rozporoch, ktoré sa od roku 1548 až po 1573 z roka na rok prejavujú medzi teológmi augsburského vierovyznania“). V ňom hovoril: 1. O ospravednení z viery, 2. O dobrých skutkoch, 3. O dedičnom hriechu a slobodnej vôli, 4. O cirkevných obradoch a nepodstatných veciach, 5. O rozdieloch medzi zákonom a evanjeliom a o treťom užívaní zákona, 6. O Kristovej osobe. Tieto články mali byť základom nového teologického konventu. Keďže však proti knihe mali námietky okrem iných aj vtedajší najuznávanejší teológ Martin Chemnitz, preto ju Andreä prepracoval. 29. novembra bola už hotová tzv. „Švábska konkordia“. Obsahovala tieto články: Úvod, O dedičnom hriechu, O slobodnej vôli, O ospravednení z viery, O dobrých skutkoch, O potrebe a ľubovôlnosti dobrých skutkov, O zákone a evanjeliu, O treťom spôsobe zákona, O cirkevných obradoch alebo adiaforách, O večeri Pánovej, O Kristovej osobe, O večnom Božom predurčení a vyvolení, O iných skupinách a sektách. V zmysle úpravy kniežaťa Júlia napísal ich vo forme tézy a antitézy. Tu už poznávame zárodok budúcej Formuly svornosti.

Knieža Július dal Chemnitzovi zmocnenie, aby v Sasku získaval súhlas s týmito článkami. Výsledkom tejto ťažkej práce, ktorá sa bezpochyby vykonávala aj v ostatných krajinách, boli početné cenzúry a konferencie. Kladné stanovisko k nim zaujali aj prímorské mestá. Na základe došlých dobrozdaní a poznámok prepracoval Chemnitz články. Vynechal článok O potrebe a ľubovôlnosti dobrých skutkov a úplne prepracoval články O slobodnej vôli a O večeri Pánovej. Ostatné články usporiadal podľa Augsburského vierovyznania, Takto vzniklá „Švábsko-saskú konkordiu“ 5. septembra vrátil Andreäovi.

Knieža Július Brunšvický poslal túto konkordiu aj saskému kurfirstovi (31. januára 1576). Tento dostal približne v tom, čase (9. februára 1576) od grófa Juraja Arnošta z Hennebergu iný, samostatný návrh konkordie, tzv. Maulbronskú formulu, ktorú v novembri 1575 zostavili z poverenia grófovho Lukáš Osiander a Baltazár Bidembach. Základom im bola „Švábskosaská konkordia“, ktorú skrátili a doplnili citátmi z Lutherových spisov. V tomto štádiu sa diela vrelo a

³³ Andreä kvôli tejto záležitosti bol aj v Prahe u cisára Maximiliána II., ktorý ho povzbudzoval: „Milý pán Jakub, nesmiete si myslieť, že si u každého vyslúžite veľkú vďaku za toto dielo. Máme mnoho osobných nepriateľov. Pamätajte však, že Kristus v evanjeliu povedal: „Blahoslavení ste, keď vás ľudia pre mňa pomlúvajú a prenasledujú a zle o vás hovoria, luhajúc. Preto nijakým posmechom, potupovaním, hanením, ktorého sa vám dostane, nedajte sa odradiť od tohto pozhnaného a prepotrebného diela.“ J. T. Müller, Die symbol. Bücher, XCIV.

úprimne ujal saský kurfirst August. Napísal vlastnoručný list svojim tajným radcom, aby mu vyjadrili svoju mienku a návrhy, ako pokračovať v diele konkordie. K listu pripojil aj vlastnoručne napísaný Memoriál, obsahujúci jeho návrh. V ňom poukazuje najprv na neudržateľnosť terajšieho stavu, keď každá krajina a každý stav augsburského vierovyznania má ešte osobitný Corpus doctrinae a tieto Corpora sa odlišujú. Potom, poučený skúsenosťami nedávnej minulosti, že na kolokviách a konventoch teológov sa k jednote nedospelo, ba rozpory sa ešte zväčšili, navrhuje, aby sa stavy pokúsili o jednotu. Nech sa tým cieľom zídu. Každý stav privedie si 3-4 pokojamilovných teológov a taký istý počet politických radcov, i svoj corpus doctrinae nech prinesie sebou. Teológovia a poradcovia nech potom, držiac sa Augsburgského vierovyznania ako pravidla a smernice, zo všetkých zostavia corpus, „ktorý by sme všetci mohli vyznávať. Táto kniha alebo corpus doctrinae, aby bola znova vytlačená, aby ju v každej krajine vládár svojim duchovným primeraným spôsobom predložil“, atď.³⁴

Radcovia schválili kurfirstov návrh. Podobne ho schválili dvanásť saskí teológovia, ktorí sa zišli na konvente vo februári 1576 v Lichtenburgu. V ich návrhoch je zrejme už jasné luteránske stanovisko, odmietajúce Melancthonove nejasné články a výrazy ba spisy, ako aj konsensus Dresdensis. Teológovia navrhujú zvolať konvent „niektorých nepodozrivých teológov“, i cudzích, predovšetkým Chytrea, Chemnitza, Andreäa, Marbacha, aby zostavili konečnú konkordiu, bez toho však, aby sa pri falšných a zavrnutých náukách spomínali osoby. Konvent prosí Andreäovu vrchnosť, aby ho ako „úplne čistého vo všetkých článkoch kresťanského učenia“ prepožičala, „aby mohol dať do poriadku hrozne poblúdenú wittenberskú univerzitu“. Kurfirst poslal Andreäovi na posúdenie i formulu i konkordiu. Andreä prvú mal za príliš krátku, druhú za príliš dlhú, obe aj inak nevyhovujúce za základ nového vierovyznania, preto navrhuje na ich základe vypracovať novú konkordiu. 9. apríla vstupuje do Torgavy, aby prevzal vedenie prác konkordie. 28. mája sa zišiel na hrade Hartenfels pri Torgave konvent teológov (podľa návrhu saských teológov), kde vypracovali tzv. Torgavskú knihu. Knihu 7. júna odovzdali kurfirstovi, ktorý ju skúmal sám, dal skúmať aj svojim radcom a rozposlal jednotlivým stavom. Podobne Chemnitz a Andreä rozposlali jej odpisy teológom na prezretie. Všetci žiadali, aby dobrozдания a prípadné poznámky poslali kurfirstovi. Chemnitz, ale najmä Andreä, vykonali aj niekoľko návštev u kniežat, aby ich osobne získavali pre dielo zjednotenia. Zatiaľ saskému kurfirstovi dochádzali dobrozдания zo všetkých strán.³⁵

Keď už väčšina dobrozdaní bola pohromade, odovzdal ich kurfirst trom vedúcim teológom, Andreäovi, Chemnitzovi a Selneckerovi, ktorí v marci 1577 na základe dobrozdaní prepracovali Torgavskú knihu v kláštore Bergen. Keďže ešte aj potom došli niektoré dobrozдания, spomínaní priberajúc ešte Muscula, Cornera, a Chytrea zišli sa znova v Bergách a koncom mája prepracovali Torgavskú knihu na „Bergskú knihu“, ktorá je už vlastne naša Formula svornosti.³⁶ Pretože bola obsiahla, Andreä vyhotovil z nej výťah, Epitome, kdežto spoločná práca bola nazvaná Solida declaratio. Všetci teológovia, čo na nej pracovali, ju podpísali a odovzdali kurfirstovi. V sprievodnej správe teológovia neodporúčajú zvolať zamýšľanú generálnu synodu augsburského

³⁴ J. T. Müller, Die symbol. Bücher, XCVIII-XCIX.

³⁵ Prvé už 4. augusta z kurfirstského Braniborska. Okrem neho bolo súhlasiace — aspoň hlavnejšie spomenieme — ešte z Pfalc Neuburgu, Brunšvick Wolfenbüttelu, Brunšvick Harburgu, Regensburgu, Lübecku, Hamburgu, Pruska. Odmietavé prišli z Ansbachu, Hessenska, Holštajnska, Pomoranska, Štetina, Magdeburgu, Norimbergu.

³⁶ Pôvodne sa užívalo pomenovanie „Buch der Concordien“ — „Kniha svornosti“, no upustilo sa od tohto pomenovania, keďže takto mohlo dôjsť k zámene s Liber concordiae — Knihou svornosti, ako bola pomenovaná kniha všetkých luteránskych symbolov. Spočiatku sa užívalo tiež pomenovanie „Bergská kniha“. Neskôr však toto označenie užívali len jej protivníci, keďže meno Formula svornosti im nebolo po vôli.

vierovyznania. Odporúčajú, aby sa súhlas s Formulou svornosti získaval od jednotlivcov a na miestnych konventoch. Odpisy Formuly svornosti rozposlali z Drážďan, Berlína, Wolfenbüttelu, Stuttgartu, Brunšvicka i odinakial' a urobila sa veľká získavacia akcia podpisov, ktorú riadili jednotlivé komisie teológov alebo synody v určenom im obvode. Do júna 1580 podpísali ju traja kurfirsti, dvadsať kniežat, dvadsaťštyri grófov, tridsaťosem ríšskych miest a vyše osemtisíc teológov a kňazov. Niektoré nemecké krajiny i mimonemecké evanjelické cirkvi ju podpísali neskôr.³⁷

Dlhou a zvláštnou históriou bolo aj zostavenie predmluvy (Praefatio electorum, principum et ordinum imperii Augustanae Confessionis addictorum — Predmluva kurfirstov, kniežat a ríšskych stavov Augsburskému vierovyznaniu oddaných), v ktorej sa mala zachytiť príčina a priebeh tejto konkordačnej práce, ako aj vysvetliť niektoré použité výrazy a zaujaté stanoviská, aby sa odrazili prípadné námietky. Na nej, podľa slov kniežat'a Júlia, spočíva skoro „toľká váha ako na samotnej Formule konkordie.“³⁸ Túto predmluvu na dvoch konventoch teológov v Juterburgu (január a jún 1579) vypracovanú, položili neskôr pred všetky symbolické spisy. K Formule ako súkromný spis bez symbolickej záväznosti pripojili Andreä a Chemnitz „Catalogus testimoniorum“ („Katalóg svedectiev“), v ktorom svedectvami z Písma Svätého, a cirkevných otcov dokazujú, že jej učenie o *communicatio idiomatum* nie je nové vymyslené učenie.

Preklady Formuly

Ešte v Bergách sa ponúkli i Chytreus i Selnecker, že pripravia latinský preklad, „Avšak našu ponuku odmietli, poznamenáva Selnecker. Doktor Jakub si prial, aby latinský preklad vyhotovili vo Švábsku. Et factum est ita.“³⁹ Preklad urobil Andreäov švager Lukáš Osiander s pomocou Jakuba Heerbranda. Tento preklad prevzali do prvého vydania *Liber concordiae* (1580). Keďže ho ostro kritizovali pre viaceré chyby, Selnecker si vyžiadal šesťtýždňovú dovolenku a pripravil nový

³⁷ Švédsko roku 1593 na koncile v Upsale, Holštajnsko 1647, Pomorany 1685. U nás na Slovensku sa Formulou veľmi skoro zaoberali. Pavel Križko v „Dejinách banskomestského seniorátu“ svedčí, že Kremnica povolávajúc mestá na synodu 16. marca 1580 upozorňuje, že Jakub Andreä z Tübing poslal v najnovšom čase banskomestským i iným kňazom svoju knihu, aby sa do nej podpisovali a tým i svoj súhlas s jej obsahom vyjadrili (cit. d. str. 93). Synoda potom zakázala farárom pridržať sa učenia Andreäovej knihy, ako aj podpísať ju pod trestom suspendovania z úradu. J. T. Müller v úvode *Die symbol. Bücher*, str. CIX. uvádza, že v Uhorsku ju prijali na synode v Prešove (1593) a v Levoči (1597), čo Kvačala v „Dejinách reformácie na Slovensku“ potvrdzuje. O prešovskej synode síce nehovorí výslovne, no z jeho údajov na str. 126-127 možno na to následkovať. O levočskej hovorí „Synoda v Levoči (24. — 26. novembra) síce vyslovila súhlas s Formulou svornosti, ale podpísať ju nenariadila a síce z príčin politických“ (str. 131). Aj slovenskí evanjelici čoskoro prijali formulu za svoj vierovyznanský spis. Kvačala hovorí, že Formula prerazila tam, kde by sme to boli najmenej očakávali, v Gemeri na synode v Rožňave 1604, kde sa kňazi zaviazali na Augustánu, Formulu a Lutherov Malý katechizmus (Kvačala, *Dejiny*, str. 132). Eliáš Lány, turčiansky senior, sa rozhodným spôsobom zasadil za prijatie Formuly na konvente v Martine 18. marca 1608 (Kvačala, *Dejiny*, str. 151). Žilinská synoda roku 1610 vo svojom 7. kánone výslovne určuje „vysvätenými byť majúci musia na každý pád podpísať Knihu svornosti, ináč ani nemajú byť pripustení k ordinácii“ (Kvačala, *Dejiny*, str. 154). V tomto rozhodnutí sa prejavila autorita a vplyv Eliáša Lányho, ktorý bol tam vyvolený za superintendenta. Toto rozhodnutie spolu s ostatnými prijali voľky-nevoľky aj banské mestá.

³⁸ *Bekennnisschriften* str. XLI.

³⁹ *Bekennnisschriften*, XLIV.

preklad, ktorý vyšiel v nemecko-latinskom vydaní roku 1582. Ale ani tento celkom nevyhovoval. Preto v januári 1583 v Quedlinburgu pod Chemnitzovým vedením vyhotovili nový preklad na základe vydania 1580, berúci ohľad na Chemnitzove poznámky a opravy. Tento preklad prevzali potom za autentický latinský text do Liber concordiae 1584. Naše vydanie je prekladom nemeckého pôvodného textu. Dosiaľ sme mali len Leškov preklad do kraličtiny.

Hneď v prvých rokoch preložili Formulu do francúzštiny, slovinčiny, španielčiny. Začali aj český preklad a Martin Crusius pripravil grécky preklad.

Hodnota a význam

Posledná luteránska vierovyznanská kniha okrem práve vyličenej má ešte aj inú históriu, ktorá sa začala písať hneď po jej uverejnení, históriu útokov a ohováraní verejných i skrytých. Vytýkali jej a dosiaľ sa jej vytýkajú formálne i obsahové chyby. Všeobecne možno povedať, že výčitky vychádzali od tých, čo nestáli na jasnom luteránskom stanovisku a Formula odhalila ich skrývané názory.

Formule sa nepomerne viac vytýkali chyby a nedostatky formálne, ako obsahové. Jej odporcovia predovšetkým namietali, že je zbytočná, lebo doterajšie symboly stačia. Je zaujímavé, že tento argument už Melanchthon vyslovil v Šmalkaldách proti Lutherovým článkom. Pritom však jeho Pojednanie-Traktát nebolo zbytočné. Ďalší vývoj ukázal, že ani Lutherove články neboli zbytočné, a že sa právom prijali medzi symbolické knihy. Proti tomuto argumentu najvýrečnejšie hovoria vieroučné spory, čo predchádzali konkordiu a vlastne vyvolali potrebu tohto jasného vierovyznania. Formula, možno povedať, urobila prietrz neblahým hádkam a aj do budúcnosti ich znemožnila jasnou formuláciou učenia a ohradením sa proti falošnému učeniu, ktoré tiež jasne formulovala.

Vytýkalo sa jej, že prináša nové vieroučné články a nauky, ktorých v predchádzajúcich symboloch niet. Tu sa uvádza učenie o ubikvite a predestinácii. Nie je vážny tento argument. Vierovyznania, luteránske či starokresťanské, formulovali správne biblické učenie článkov, ktoré boli napádané alebo nesprávne vysvetľované. I keď Formula je vlastne vysvetlením a rozvinutím Augsburského vierovyznania, jej zostavovatelia mali nielen právo, ale aj povinnosť formulovať aj také články, ktoré v Augustáne výslovne neboli, ktoré však vyplývajú z jej učenia a neprotivia sa mu, sú biblicky správne, boli však predmetom rozporov a hádok. Cirkev sa nikdy nevzdala a ani v budúcnosti sa nevzdá práva vytvoriť nové články viery a vyznávania, keby to potreba vyžadovala a boli by na to predpoklady. Naše symboly toto právo cirkvi výslovne aj formulujú.

Vytýkalo sa jej, že sa formou nehodí na vierovyznanie, pretože jej články sú dlhé teologické úvahy, prostým veriacim ťažko zrozumiteľné. Apológia je rozsahom väčšia ako Formula. A keď berieme osobitne Epitomé a osobitne Solida declaratio, keďže sa v nich to isté opakuje, Apológia je omnoho väčšia a má aj obsiahlejšie články ako Formula. A čo do teologickej podania v ničom nezaostáva za Formulou. Napísal ju však Melanchthon, preto protivníci Formuly v tom čase pri Apológii tieto „chyby“ nenašli. Je pravda, že charakter Formuly je iný ako z predchádzajúcich symbolov, z ktorých niektoré sú ľudu prístupné i formou i obsahom. Avšak tento charakter Formuly je určený účelom, ktorý Formulou sledoval: ukončiť dovtedajšie a znemožniť budúce hádky teológov o učenie. Preto sú jej forma i použité výrazy teologického rázu. Solida declaratio je dlhá, ale Epitome svojou stručnosťou, systematickosťou a precíznosťou je vzorom vierovyznanskej knihy. Pripomeňme, že Formula splnila svoju úlohu s taktom a s ohľaduplnosťou. Učenie formuluje jasne a jednoznačne.

Vytýkalo a vytýka sa jej, že ju neprijali a neprijímajú všetky cirkvi augsburského vierovyznania. S týmto zároveň spomenieme aj výčitky, že podpísanie Formuly na viacerých miestach vynútili. Prvá výčitka vlastne podvracia druhú. Podpisovanie Formuly bolo dobrovoľné.

Kritici nemôžu doložiť svoje tvrdenie nijakým dokladom, Andreä už pri zostavovaní vyslovil zásadu, „že ani jedného človeka nebudú donucovať k podpisu.“⁴⁰

Ak protivníci Formuly, kryptokalvinisti, podpísali Formulu proti svojmu svedomiu, svedčí to proti nim, a nie proti Formule a cirkvi, ktorá ju na podpisovanie predkladala a predkladá. Naša cirkev, ako každá iná, má právo formulovať svoje učenie zreteľne a jasne a tým sa chrániť proti vnútornej vieroučnej nejasnosti a nejednotnosti. Je len samozrejmosťou, že chtiac si zachovať existenciu, žiada od svojich služobníkom vykonávajúcich cirkevný úrad, aby stáli na jej vieroučnom základe. Ved' sama by si bola úhlavným nepriateľom, keby do duchovnej práce so svojím poverením vysielala ľudí, stojacich na inom vieroučnom základe, ktorí by pracovali proti nej. Je vecou cti a charakteru, aby kňaz, ako aj iný cirkevný pracovník, ktorý nemôže s dobrým svedomím prijať a podpísať to, čo cirkev učí vo všetkých svojich vieroučných spisoch, neprijal jej úrad.

Formule vytýkali aj to, že znemožnila spojenie oboch vetiev reformácie. Proti tejto výtke uvádzame, že snaha o zjednotenie mala dosť času kladne sa aspoň prejavíť. Každý nezaujatý človek, znajúci tento vývoj, musí pripustiť, že luteránski vodcovia, Luthera nevynímajúc, prejavili dostatok pochopenia a trpezlivosti i lásky v tomto smere, a to na obe strany: i voči rímskemu katolicizmu, i voči zwinglianizmu a kalvinizmu. Keď však bolo zrejmé, že rímsky katolicizmus neustúpi od poblúdení, a že tzv. kryptokalvinisti chcú rozvrátiť a potlačiť luteránstvo, bolo treba chrániť učenie, ktoré luteráni poznali a prijali ako čisté a pravé učenie slova Božieho. Na toto nájdeme dostatočnú odpoveď aj v samej Formule (Solida decl. XI. 95—96). Konečne uvedieme aj to, že ekumenizmus našich dní prejavuje úctu a rešpekt ku všetkým konfesijným zvláštnostiam jednotlivých cirkví a ani nežiada, aby sa ich tieto vzdali. Žiada, aby sa cirkvi navzájom rešpektovali a uznávali a cez vierovyznania sa usilovali dať výraz Kristom danej jednoty cirkvi.

Formula svornosti má veľký historický význam v tom, že ukončila dlhotrvajúce neblahé spory o učenie. Svojím vznikom je typická. Jej vypracovanie trvalo viac rokov a zúčastnili sa na ňom prakticky všetky krajinské cirkvi Nemecka svojimi pripomienkami. I jej prijatie bolo typické. Nepredložili ju nijakej svetskej vrchnosti ani inej inštitúcii na schválenie, ale schválila si ju sama cirkev autoritou súhlasu so slovom Božím a s jej vierou.

Formula svornosti má však trvalý význam pre luteránsku cirkev. Nadovšetko tým, že najvýraznejšie formuluje dedičstvo luteránskej reformácie. Sankcionuje sa v nej zásada, že akékoľvek cirkevné spoločenstvo môže sa utvoriť len na základe jednomyselnosti a súhlasu v učení. Túto zásadu zastával Luther od počiatku i vo vzťahu k rímskemu katolicizmu i vo vzťahu k Zwinglimu. Je to zásada bezo sporu biblická. Melanchthon bol inej mienky a inej zásady. Všemožne sa usiloval nájsť primeraný spoločný všeobecný výraz na vyjadrenie dvoch odlišných vierovyznanských základov. Zostavitelia Formuly sa dali viesť Lutherovou zásadou. Vedome a zámerne stavali Formulu na slove Božom, ako ho poňali predošlé vierovyznania. Je teda spresnením a detailným rozvedením biblického učenia obsiahnutého najmä v Augsburskom vierovyznaní. Všetka jej vnútorná vážnosť, autorita a záväznosť, — ako aj ostatných symbolov — spočíva v zodpovedaní otázky, či učenie jej článkov je verejné podľa slova Božieho a či zodpovedá už prv vyznanému vyznaniu. Tu dajme slovo lepšiemu znalcovi, ako sme my, ktorý si získal nemalé zásluhy o poznanie našich vierovyznanských kníh, J. T. Müllerovi: „Formula svornosti sa ani na krok neodchýlila zo základu a z pôdy cirkevného učenia, alebo, aby sme to vyslovili priamo, čo máme na mysli, zo základu a pôdy Božieho slova. Všetky jej definície, z ktorých niektoré sa na prvý pohľad nezdajú dosť jednoduchými, pri dôkladnom a nezaujatom hodnotení sa ukážu ako rozvinutie biblických právd. Komu sa zdá, že tu i tam sú nanajvýš vyostrené, nech nezabúda, že je to preto, aby ľstivého, intrigánskeho, so slovami si zahrávajúceho nepriateľa vyhnala aj z jeho posledných úkrytov a aby mu ani piadť pôdy nedávala na území luteránskej cirkvi. Formulu

⁴⁰ J. T. Müller, Die symbol. Bücher. str. CVII.

svornosti zneužívajú len takí ľudia, ktorí alebo vôbec nemôžu vedieť o cirkevnom učení, alebo, chtiac sa vyhnúť ťažkostiam, želajú si, aby malo trvalú elasticnosť a nejasnosť. Čo títo zavrhnú, my musíme chváliť a pokladať za nevyhnutnú vlastnosť cirkevného vierovyznanského spisu, totiž jasnosť, s akou sa na všetky strany vyslovuje o každom bode učenia, takže ani na okamih nemožno pochybovať o tom, čo chce a na čo je."⁴¹

Protivníkom sa nielen nepodarilo Písmom svätým podvrátiť niektorý článok Formuly, ale sa o to ani nepokúsili. Formula organicky zapadá medzi naše symboly, ktoré i pri rôznosti autorov, odlišnosti štýlov a spôsobov, rozdielnosti historických a časových okolností vzniku, majú spoločného ducha, ducha bázne a poslušnosti slovu Božiemu a spoločnú vieru v milosť a milosrdenstvo, zjavné a dané Bohom hriešnemu človeku v Ježišovi Kristovi. Z týchto duchovných a biblických základov vyrástla aj Formula ako prejav zdravého, živého, ospravedlnením premoženého a oslobodeného i vyznávajúceho luteránskeho evanjelictva. Trvalú platnosť majú Selneckerove slová, povedané i o Formule v pohrebnej kázni kurfirstovi Augustovi: „Kým sa v tejto i ostatných krajinách, cirkvách a školách budú pridŕžať učenia a vysvetlenia obsaženého v kresťanskej Knihe svornosti, dovtedy sa zachová aj pravda Božieho slova a učenia spolu s ostatným Božím požehnaním, a to bez blúznenia; len čo sa však i len v najmenšom odkloníme od tohto správneho vierovyznania, aj Boh, ktorý nám v poslednom čase preukázal toľko dobrodenia, odkloní sa od nás a dopustí na nás všelijaké rúhanie a blúznenie."⁴²

⁴¹ J. T. Müller, Die symbol. Bücher, CVI.

⁴² J. T. Müller, Die symbol. Bücher, CXI.